DUCTORE DOMINO JEHOVAH.

ABOA

VETUS ET NOVA,

PERMISSU SUPERIORUM,

Sub

SPECIMINE PUBLICO,

In Regia Academia, qvæ est

ABOÆ,

Moderatore,

Celeberrimo atqve Præclarissimo,

DN. M. JOH. BERHN. MUNSTER,

Philos. Pract. & Hist. Prof. Ord.

In gratiam eorum, qvi incolunt

ABOAM,

Nec non conterraneorum omnium,

descripta,

& bonorum censuræ exposita,

die 12 Maji, Anni 1700,

horis & loco solitis,

à

S. R. M. Alumno,

DANIEL D. JUSLENIO,

Borea-Fenno.

Exc. Jo. Wallius.

III — 3950

Justitiæ cultu, Legum peritia
Civitatis nostræ Ab. CONSU
DN. LAURENTIO
WILSTADIO.

HELSINGIN YLIOPISTON KIRJASTO

Claritate, Doctrina &
DN. DN. MAGISTRATUS UR
UNIVERSIS &

Cum seqventes pagellæ ea contineant, qvæ ad inclytæ urbis ABOÆ Descriptionem facere mihi visa sunt, & VESTRARUM AMPLISSIMARUM DIGNITATUM, certæ æqvitati, tanta eam incolentium multitudo sit commissa, spectatæ fidei tanta bona, atqve probatæ prudentiæ tam gravis pro.

VESTROR. VESTROR. AMPLISS.

Cultori obs
DAN

& æqvitatis fama insignibus,
LIBUS Consultiss: Graviss.
DN. ANDREÆ
PRYTZ.
non
Prudentia, Spectatissimis,
BICI SENATORIBUS,
SINGULIS.

provincia, amplæ Civitatis moderamen; rogo, velitis, benigne ferendo, AMPLISSIMIS NOMINIBUS VESTRIS, eandem depictam dicari, SPECTABILI DIGNITATE VESTRA Auctorem, contra malevolos, si qvi essent, tueri; atqve, precanti Vobis, perennem, in commodum civitatis maximum, felicitatem, favere, indesinenter permansuro,

ET HONORATISS: NOMINUM

ventissimo
USLENIO.

Pietate, Æqvitate, Claritate, Scientiis atq; Doctrina, Dominis:

Plurimum Reverendo & Clarissimo,

Dn. M. JOHANNI THURONIO,

Pastori Cangasalensium longe meritissimo, viciniæ Præposito dignissimo, Benefactori Insigni, Patrui nomine, & summo semper cultu devenerando.

Amplissimo & Consultissimo,

Dn. HENRICO JUSLENIO,

Territorii Nöteburgensis Judici æqvissimo, ut Fratri optimo & honoratissimo, ita humilimo affectu proseqvendo.

Perqvam Reverendo atqve Clarissimo,

Dn. ABRAHAMO JUSLENIO,

Pastori Ecclesiæ Someroënsis vigilantissimo, & adjacentium adcuratissimo Præposito, Germano amantissimo, reverentia maxima colendo.

Multum Reverendo Clarissimoqve,

Dn. M. ABRAHAMO THURONIO,

Animarum, qvæ in Rimito DEO colliguntur, Pastori fidelissimo, Patrueli propensissimo, nunqvam non veneratione summa afficiendo.

Clarissimo nec non Pereelebri,

Dn. M. GABRIELI JUSLENIO,

Regiæ ad Auram Academiæ Secretario perillustrio & laudabili, jure Fraternitatis faventissimo, humilimis obseqviis ætatem demerendo.

E[illegible] *qvod diu optastis videre, aliqvod scil. a me specimen; cujus moras sæpius incusavistis. qvamobrem, ne verecundia mea ex imperitiæ conscientia profecta, si tempus extrahat longius, in spretæ benignæ monitionis* Vestræ *contumaciam ducatur;* Vos *in vanum tot in me cumulasse opera favoris, ceu ingratum, videamini; & Ego immorigeri, adversus tantos Benefactores, nomine noter: suscepi hanc edendam Aboæ descriptionem; magis* Vestri *obsequio, qvam alia inductus causa. Idcirco, cum minus exspectationi* Vestræ, *me sufficere observetis; in pectus, qvæso, gratiose demittite, me, ut istam effugerem culpam, moras nexuisse: jam autem lubentius errare, dum jussui* Vestro *obedire animus est, qvam non obsequendo bonitatem offendere. præterea, ut paupertas liberalium artium noverca, etiam fortissimos deprimit; sic ego tela ejus expertus sum geminata: partim qvidē ipsius sensu, supellectilis librariæ, & aliarum rerum copia carens: partim, & id magis, timore accreturæ inopiæ, & nunqvam me deserturæ. qvæ cogitatio, (qvod ægra adhuc mente fateor) adeo me sæpe a spe, per liberales artes emergendi dejecit; ut pene indignas judicaverim literas, in qvas, tantus, cum perpetuo mœrore insumeretur labor. at* Vestris, *O Evergetæ incomparabiles,*

sub-

exempli, in Musarum hucusque quadantenus perduravi castris: nunc militiæ istius experimentum facturus, in qua, Vos, *egregia quondam facientes stipendia, in Antesignanos & diverse turmarum ductores constituti, benigne, rogo, mihi jam concedatis, quod* Vestrorum *Nominum inscriptione, ceu vexillo animosior in campum descendam. & interea, ex favore, non ad meritum judicate, eumque conservate laudatissimum affectum, quo semper me prosecuti estis: sicut summum mihi erit propositum, quoad vixero, merito nuncupari ut possim*

Vestrarum.

Pl. Reverend. Consultiss.

Perquam Reverend. ac Clariss. Dignitatum.

Humillimus famulus

DAN. JUSLENIUS.

Oförgripelig Lärda/

Öfwer min Yngste Broders

DANIEL JUSLENII,

Första Sinnes-Afwel/ eller den af honom/ på Tryck utfärdade ÅBO Stadz/ så Innsom Utwärtes Beskrifning/ yttrad i Nyen den 10 April, 1700.

Tag fägnar mig min Bror/ at du dig kunnat trängia
Uhr fattigdomens dyy/ och mootgängz böllior fram/
Så långt/ at du kan gee til Prof ett Papper-Kram/
Hwar medelst Namnet ditt/ i Lärdas Hoop blijr mängia.

Sant är/ det ÅBO Stadh för andra bör berömmas;
Emedan Wijßheten sin Födzle-Ort där har:
Då'n Fru Europa fått mång Lärd och nyttig Kar:
Ja Finn- och Ingrars Land med högsta Rätt der dömmas.

Sär-

tilägna/
För et deß wåna Barn/ som Dygden
ammat opp/
Och Lyckans HERRE bracht til
åhrans högsta topp/
Af hwilkens trogna Rådh Kong CARL
sig plägar fägna.

Men når mitt Sinne mänd' på det ålende
tänckia/
Som ÅBO offta hänt af Hunger/
Eld/ och Swärd/
Af Pestilentz/ med meer/ som/ hwad
mång tusend wärd/
Har ödelagt/ och ånn mång ädla Hiertan
kränckia;

Så finner Jag/ och troor/ at ÅBO fram
för alla/
Sin GUD sig nådig har/ som i slijk
Ängsle-flod
Ey lämnat dem/ men stärckt med Gud-
ligt tolamod/
Då han med nådig tuckt dem wil til bät-
tring kalla.

Jag

Jag önskar de må få/ af slijkan Nåd berömma
Sig framgent/ at wår GUD ey wred men Nådig år:
Och som Jag weet det skeer/ så upfyls mitt begår/
Och de sielf såkra/ at GUD dem ey meer kan glömma.

Til Slut/ Farwål min Broor! tag til i goda Seder/
Som å' oskrymtade/ och haa GUdz Ord til grund/
Fast du dåß medelst lår anfåchtas margelund/
Doch blijr du Salig död/ och lågz i Graf med Heder.

Af

HEINRICH JUSLENIUS
Håradzhöfdinge i Nötheborgz Låhn.

EIDEM.

URbem tu laudas patriam, teque illa vi-
ciſſim,
Cujus laudatæ es Frater amande Cliens
Namque ſuæ cupiunt urbi bona cuncta
coloni;
Civibus inde ſtudet non minus illa ſuis.
Ædificant urbem cives, ſtructamque tuentur
Civibus hæc ſedes tectaq; tuta parat.
Ut terram fructus ornant, his illa decorem
Addit; mutuus his ſic quoq; creſcit amor
Quo ſeges uberior, tanto eſt optatior ager;
Scilicet ex fructu eſt terra probanda ſuo
Hinc igitur merito laudatur ABOA, ſe-
cundo
Provenit heic etenim Numine larga ſeges
Heic ſacer eſt Doctor, Judex, Medicusque
Sophusque,
Mercator, Miles, Scriba, Studens, Opifex
Inter qvos Frater, juſtas dum ſcribere laudes
Huic ſtudeas urbi, laus quoque parta ti-
bi eſt.
Fertilitate ſua tu dignam laudibus illam
Cenſes; te fructum judicat illa bonum.
Vive pius, felix, terreſtri civis in orbe,
Incola cœleſti donec in urbe cluas!

ABRAHAM JUSLENIUS,
Præp: & Paſtor in Somero.

Dem Herrn Brudern/ RESPONDENTEN; Als Er die deutliche Beschreibung seines Vaterlandes/ So biß her von Wenigen in Acht genom̃en/ Außgegeben.

IN zweyfachs Ubel ists/ was uns zur Nützel meiden;
Was ringer ist am wehre/ durch Schweiß und Blut verstehn;
Wie Stambol ist gebaut; wo Rha und Ganges gehn:
Einheimisch fremde seyn/ daheim bey alten Heyden.

Das Erste Schaden bringt/ das Letzte wenig Gaben:
Der Mogol nährt uns nicht: das wehrte Vaterland
Es giebt uns Tuch und Brodt: hier fehlt auch nicht Verstand:
Was uns das Leben giebt/ muß ersten Preise haben.

Das Erste nimstu recht (weg Tadel nun von hinnen)
In Acht mein Bruder! daß dir auch nicht unbekant
Das Letzte sey/ es giebt dein wahres Blatt bey hand;
Wer zweifelt/ wird allhier der Warheit werden innen.

Drum wird ein zweyfach Lohn dir immerdar auch währē/
So fern nicht Warheit leugt/ die Ehr Entlehnung seyn;
Du Ehr'st dein Vaterland; es willigt gerne ein/
Ist dein' gewärtig sein die Ehre und das Nähren!

GABRIEL JUSLENIUS,
Acad. Secr.

Tacite le plus ingenieux des écrivains en un certain endroit de ses écrits comble de louanges Helvidius pour s' etre adonné aux études les plus relevées, c' est par ce même moyen MONSIEUR que vous faites éclater vôtre merite au dessus du commun, car à peine daignés vous de vos regards certaines applications basses & communes qui ne servent que d' amusement aux esprits foibles & peu eclairés : mais parmi tout ce qu' il ya de plus louable dans vos scavantes occupations je n'en trouve point à mon avis qui soit plus digne de l' applaudissement universel de tous les beaux esprits que le zele que vous faites paroitre envers vôtre chere patrie, car sans vous amuser comme une infinité d' autres à la recherche de l' état et prerogatives des pais eloignés en ignorant bien souvent les qualités de celui qui leur a donné la naissance, vous commencez par où il faut c'est à dire par cette ville capitale d' ABO, qui étant le premier lieu où vous avez commemé non seulement à vivre mais qui plus est à bien vivre, merite bien les primices de vos études et la preference en vos loüanges. Poursuivez donc MONSIEUR sans vous arrêter en une si belle carriere & soyez asſure que vous ne scauriez manquer d' arriver au but au quel la vertu vous appelle, qui est la gloire, seule & unique recompense des esprits bien faits, c' est ce que vous souhaite du fond du cœur

Votre tres humble & fidele
Serviteur
AND. Loskiold.

DIRIGENTE DOMINO JESU!

ADmiratione Te capi L. B. minime est mirum; tum cernas mihi tantam incumbere laboris molem, quanta artubus vel robustioribus perfici rite nequiret: aggravante onus ipsa antiquitate, qua pleraque ad hanc materiam spectantia obliterata atque sepulta jacent: cujus causa, iniquitas est fortunæ, arcem Custoensem A. 1439 incendio perdens: in qua, tanquam Ducali Archivo, omnia, non solum Aboicas, sed totius Finlandiæ res attingentia, recondita habebantur documenta. Accessit præterea superba exterorum invidia, nihil ultra suæ regionis terminos, præsertim iis in locis, quæ oculis non subjecerant, nihil humani reperiri, stolide existimantium, suasque casas, super nostras extollentium turres: qualia aliquoties audiens ipse expertus sum; & idem, unicuique, studio partium non affecto, satis elucere puto. Hoc igitur opus, quamvis valde sit grave, attamen aggrediar, ea intentione, ut quædam de dulcissimæ Patriæ rebus, pro modulo ingenii proferam, earum-

memoriam ab inveritu & adversariorum contemtu vindicem, si vires concesserint; ostendendo, providam rerum matrem Naturam, & hic, sub gelido septentrionis axe, non defecisse; nec nostratibus antiquis fungum, ut ajunt, dedisse pro cerebro. Quos conatus, ut singulis bonis Patriotis placere scio, siquidem ex bono prognatos affectu, etsi defectus in effecto displiceant; ita eosdem, apud Finniæ nostræ, ceu vilis objecti, calumniatores, mihi odium & obtrectationem parere certus sum. quapropter B. L. quocunque compellandum nomine, quam par est, officiose rogatum volo; ut me suo favore tueatur & reficiat: candide considerando, non inventum esse qui omnibus arrideat: nec quenquam natum doctum: etiam in optimis haud reperiri non deficientem: eoque minus a me, ceu tyrocinium posituro, dictorum exspectari posse sufficientiam; quam explendam fortioribus relinquo, contentus, dum suavissimæ Patriæ Metropolis Aboæ descriptionem aliqualem in lucem edere queam, & quæ hic notatu digna occurrunt exponere; idque Geographice, Historice, & Politice: ejus scilicet conspectui dando situm & faciem: enarrando antiquitatem atq; sortem: denique ostendendo mores ac statum, non pristinum magis, quam hodiernum. proinde includes

CAP.

CAPUT PRIMUM

Topographiam Urbis Aboæ.

§. I.

ABOA Magni Ducatus Finlandiæ Caput eſt. Svecis Åbo/ ſeu *amnis accola*, ob præter fluentem dicta; Fennis autem Turcu/ quod, *rerum venalium Forum*, Latine ſonat. Sita in ultimo regionis angulo, occaſum ſpectante brumalem; ubi bini ingentes illi Balthici maris ſinus, Bothnicus & Finnicus ſuas committunt undas: ſub Lat: 61 gr: 13 m: & Long: 41 gr: 35 m: poſito Merid: 1. per mediam Grönlandiam; 46 vero gr: 40 m: in Aſſoribus; at 38 gr: collocato eo in monte Pico inſulæ Tenariffæ. clima habens 14, Paral: 28: unde dies nobis longiſſimus eſt horarum 19, & non niſi crepuſculum noctibus æſtivis ſolſtitio proximis, ſole, ultra 5 gr: infra Horizontem noſtrum, non deſcendente, ſalubri gaudet aëre (*a*): qvem creberrimi ſubſolani & boreales venti, nimium qvoq; æſtum prohibentes ſerenant: qvamqvam & præterea venenoſis exhalationib⁹ non inficiatur; cum & tellus hæc præter unicam cicutam, & illam

(*a*) *Phil. Hon: Theſ. pol. de ſtatu Reg. Svec. c. 1.*

lam prope urbem raro inventam, nihil venenosi gignat: nec regio nostra virulentis animantibus sit infesta, & salubres insuper ubiqve habeantur aqvæ.

§ 2. Commodus est locus. solum alibi ex arenæ, alibi argillæ mixtura firmum, ad moles ædium superstruendas valde aptum; siqvidem & palis, vi intrusis, cedit, & impositum pondus naturali firmitate sustinet, fodiendis qvoqve cellis inservit, non relabens in fossam a latere humus, sed immota operariis insignem præbens commoditatem: Nec minimam hortorum faciens utilitatem; qvos exiguos, aut intra ædium suarum ambitum, aut juxta easdem, multis prædicata terræ hujus fertilitas (a) unumqvemqve colere docuit: præter pomaria, qvorum qvædam extra domorum continentiam, qvædam etiam intra visuntur. Unde tanta, & exteris (b)

(a) *Laur: Paul: Goth. L. 1. c. 26. Cluv: L. 3. c. 21. Cosm: Munsteri c. 34. L. 4. Geogr: dela Croix, part. 2. cap. 8 Andr: Buræus in descr: Svec: p. m. 54. Mart: Zeillerus in descr: Su. p. 19. Nob: Gyllenst: ante Wexion: dict: Descr. Svecia L. 3. c. 6. Log. Thur. in dedic.*

laudata oritur amœnitas: (b) addita agrorum vicina & læta humilitate, nec non eminenti montium supercilio; qvibus civitas hæc ferme tota continuis vallata est, præter exigua, inter cautes, tot spatia, qvot hominibus viæ, extra urbem ducendæ, necesse erant terrestres; qvarum qvælibet portam habet. *Aura* amnis mediam interfecat urbem; & dividens eam in *partes orientalem* seu *majorem*, *& occidentalem* seu *minorem*, ad arcem mari se miscet.

§. 3. Ædificia non tam altitudine hic clarent, qvam amplo & decenti, qvod occupant, spatio: unde ad invehenda qvæcunqve, major, qvam in angustis oppidis, nascitur aptitudo: cui tamen sua elegantia conjuncta, majorem gratiam conciliat: plateæ qvoqve & viæ publicæ satis sunt latæ; nec minima ferme earum, tam arcta, ut currus in ea vel maximus, provehi neqveat.

§. 4. Verum ut facilius totius urbis habeatur facies; singulos ejus tractus, in qvos commode dividi potest, paucis delineandos sumamus. Nec incongrue ordimur a *parte ori-*

(b) *cit. Zeill. p. 87. & ab ipso adductum Itinerar. Lib. Barl. de Marsburg.*

orientali; ibiqve a tractu illo, qvi septentrionem spectans, ab amne ad *portam Tawastensem* porrectus, vulgo Wenäläisten Mäki Fin: audit, Ryßbacka Svet: Latine *Russorum Collis*, dici potest: instar tumuli enim a parte interiori incipiens, in montem crescit, ac in præceps magis desinit foras. denominationem illam autem unde nactus sit, haud liqvido constat; nisi qvod conjicire licet, statuisse in hoc colle sua fortalitia Moscovitas, dum A. 1318, & aliqvoties antea, urbem diripuerant, non dum ea tempestate, in tantum spatium extensam, ac nunc complectitur. Hic tanqvam in suburbio, qvi minorum sunt facultatum, consederant, exilioribus etiam utentes domiciliis, iisqve non nisi ligneis. qvædam tamen ad ripam ædificia conspiciuntur, a superioris sortis hominibus decore extructa & inhabitata. nihil qvidem præterea, hoc in tractu se offert memorabile, nisi insignem *molendinorum* referam *alatorum* numerum, per montem hunc, sicut & alia editiora in civitate loca, in universum 84 dispersorum, sane non parum decoris eidem conciliantium.

§. 5.

§. 5. Excipit hunc ad brumalem ortum, tractus, a paludoso qvodam exiguo loco, in medio ejus sito, denominatus Mätäjärwi/ qvod Latine versum *Lacum putrem* sonat; & qvanqvam nocivum esse soleat habitare in locis paludosis & udis; hinc tamen nunqvam auditum est, aliqvid proveniſſe noxii: siqvidem rivulis inde deductis effecerant, ne ibi qveat aqva stagnare; maximam qvoqve partem jam lapidibus & arena expleverant, idqve continuando, brevi firmam habebunt tellurem, ubi antea palus fuerat. Hic qvidam, supra defossos palos, domos erexerant. partem tractus hujus ab extra agri definiunt: parti, mons Gertuli incumbit: terminatur ad *portam pecuinam*: interqvam & montem, locus est lapidibus cinctus & notatus, capitali maleficorum supplicio destinatus. Ædes partis hujus præcipue humiles sunt, qvippe vilioris conditionis hominum; præterqvam, qvi interiora urbis magis attingunt, & conspectiora loca incolunt, elegantiora etiam habent habitacula: hic qvoqve *domus molitoria* publica est, ubi privatorum molæ manuariæ, sub proprio tamen clausstro, propter vectigalis so-

ſolutionem pro omni qvod molitur, ad man-
datum Regium incluſæ tenentur.

§. 6. Non procul eſt abhinc verſus me-
ridiem *mons* ille ingentis altitudinis, *a vigi-
liis ſortitus denominationem*, Fin: Wartiowuori
Svet. *autem* Wärdberg/ excubiis olim inſer-
viens, qvas incolæ propter incurſiones hoſti-
les inexſpectatas, egerant, ut ſe tueri op-
portune poſſent; rudiori illa ætate, qva nec
hoſtes offendendo, tam erant ac nunc cal-
lidi, ideoqve nec defenſoribus, tot erat o-
pus artibus muniendi. Cultiora, hic *tra-
ctus monti ſubjacens*, eumqve ab interiori la-
tere circumdans, multa habet: extrema e-
jus qvidem, ut & alibi, viliora ſunt; deſi-
nuntque ad occaſum hibernum: ubi mons
amni propius imminens, terram in arctum
compellit ſpatium: qvod, *culinæ* qvæ-
dam *coqvendæ cereviſiæ* aptæ, tenent, &
poſt eas, ingens *horreorum* numerus, ad
ripæ marginem diſpoſitorum, usqve agros.

§. 7. Qvibus, ad ſeptentrionem, & mon-
tano tractui ad æſtivum occaſum, conter-
minus eſt *tractus monaſterialis*, Fin: Luoſtari
Svet: Klöſtret/ dictus a cœnobio, tempore
Pontificialium tenebrarum in eo exſtructo;

ſta-

ſtatim vero poſt acceptam veræ Religionis lucem, fortuito qvidem, ſed commodo incendio deflagrante, in ſignum, qvod & Papalis doctrinæ ſtipulæ, eo tempore, a vero Evangelii igne, fuerint conſumtæ. Hæc civitatis pars, lapideis eſt ornata ædificiis: non tam externo faſtigio ſplendentibus, qvippe ut dictum eſt (*a*), non excelſis, qvam decore intus viſendo, memorabilibus: præterlabentis Auræ aqvis alluitur: qvæ, ne terram in ripa deterendo, qvidqvam detrimenti inferant accolis, *cloſtro* cautum eſt; qvod, imerſis palis ſuperſtructum, alicubi ligneũ conſpicitur, alicubi lapideum: idqve, non hic magis, qvam per univerſam, ubi opus eſt civitatem.

§. 8. Qvæ huic cohæret, *umbilicus eſt urbis*, & optima ejus pars: non ob elegantiora ſolum, qvæ hic conſpectui ſe offerunt, ditiorum ædificia, *Forum* in medio ſitum, undiqvaqve cingentia; ſed propter mercimoniorũ qvoqꝫ tabernas, circum ſummum hoc forum diſperſas: at maxime ob ſacram Themidis Ædem, Regium puta *Diceſterium*, faſtigio & interno ſplendore eminentiſſimum: nec non ob conſpicuam civitatis *Curiam*, eamqve excelſam ſatis & decoram, turri etiam inſignitam, in qva *horologium* cum indice: ſubtus eam

(*a*) §. 3. B car-

carcer reperitur publicus, iscq; duplex: & haud procul inde turrita *vigiliarum domus* (*corps de gvarde*) in foro. Et a latere *taberna*, ubi pro usura elocari qvondã, solebant pecuniæ, vulgo *Banco* dicta, nunc auctioni inserviens. Extat præterea ad crepidinem amnis, *camera* qvædam alia *judicialis*, *concernens vectigalia*, & illos regios reditus, qvi rebus, qvæ usu consumuntur, & maxime ad cibum, ac potum pertinent, A. 1622 (*a*) primum impositi, vulgo *Accisum* appellantur: sub illa, omnis generis mercium exploratur *pondus*.

§. 9. A foro *Pons* trans amnem fabricatus est nunc a nobis non prius attingendus, qvam *reliqvum* partis orientalis perlustraverimus *tractum*: is qva decorem & ædium structuram par priori, ipsissima omnis doctrinæ sedes merito nuncupanda: hujus enim in meditullio *Cathedrale* exstitit *Templum*; cujus descriptionem aggressurus, si pari instructus essem jactantiæ arte, qva suas exteri extollunt urbes, templa, vicos & qvæ sunt cætera; fidem prope facerem nobilius in toto orbe non iri repertum: verum, cum mei non sit instituti, dubia & incomperta obtrudere pro certis & veris; hoc saltem dico, me informatũ esse, qvod intra Sve-

(*a*) *Joh. Locc. Hist. Suec. lib. 8. p. m. 546.* Ci-

cici Imperii terminos, præter nobilissimam Ubsalensem ædem, forsitan nec alibi, majus ad omnes dimensiones, tam longitudinem & latitudinem, qvam altitudinem, non inveniatur: qvilibet ut lubet sentiat. In *longum* porrigitur pedes 300: *latitudo* est pedum 127: *fastigium* in 150 pedes eminet: *turris* vero major ære tecta 300; in qva *campanas* qvinqve, præter eam qvæ horas indicat, & mole & sono notabiles videre licebit: illa in maxima est 24 navalium pondo, Svet: Skeppund, hic tantus, ut duo extra urbẽ mill: imò & longius sit auditus. Ornatus autem templi interior in multis consistens, paucis explicari neqvit: ob *fenestrarum* (in qvarũ aliqvot major 80 imperialibus sumtus factus) amplitudinem & multitudinem, non minor ac sub dio lux. Heroum *monumenta* magnifice instructa, in qvibus etiam insignia plerorumq; nitent, qvorundã in columnis qvoq; suspensa. Tria vero præsertim notatu sunt digna: *Tabula* aræ ornamento nuper A. 1699. constituta, ultra IIM imperialibus constans: *Suggestus*, in qvem M expensa: qvibus sane paria multis in locis non obvenient: & demum *Baptisterium*, qvo, ut a percelebribus viris accepi, non dignius in Europa, præter qvod nuper

Innocentius Papa fieri curaverat; etiam M imp: acqvisitum; suntqve illa celebrium civium munificentiâ comparata. Essent innumera alia designanda: (ut non memorem jam sepulcrum Reginæ Catharinæ Regis Erici XIV conjugis, & filiæ : & S. Henrici ossa ex templo Nousensi, ubi celebre ejusdem sepulcrum, allata, & hodienum in sacrario servata) qvæ brevitatis studio omittuntur. Conclavia qvædam habet; præter *Sacrarium* duplex; *Consistorium* Ecclesiasticum; *domum funerum* nondum sepultorum: *Fabricam* in qva campanæ confici solent; & *locum* aliis in templo necessariis rebus servandis conditum; insuper *fornices* super qvibus homines commode conciones auscultant. ad extra est *cœmeterium* alto muro circumdatum; cujus partem absolvit *Academia Regia*, dignitate Upsaliensi proxima; in duas contignationes divisa, in qvarum superiori *Auditorium* est *maximum* triplici cathedra, & *Consistorium Acad:* in inferiori *Auditoria* duo, *Minus* & *Mathematicum*, cui annexum, ceu cella, instrumentorum *Repositorium*. *Carcer* delinqventium studiosorum ad latus structus. haud longe distat abinde ad occasum, in eodem muro celebris Lycei *Bibliotheca*, optimis re-

referta libris; inter quos duo memorabiles, Alcoranus videlicet lingva Turcica, & Hug: Grotii de Jur: Bell: & P: propriis ejus manibus tritũ exemplar. Interpoſito *cubiculo funerum* plebejorũ, antea campaniſterio, contigua eſt non minimi æſtimãda *Schola Cathedralis*, egregium qvotannis ad Academiam mittens juvenum numerum: ſub illa *Promtuaria* ſunt multa, ad neceſſaria eccleſiæ conſervenda apta: atq; *carcer* miniſtrantium & ſervorũ ſub Academica juriſdictione exiſtentium: juxta ſacrarium, *oſſium* eſt *camera*: & e regione *uſtrina*: in qva, qvibus templum indiget, ferramenta cuduntur: apud eam ad ortum, pars ejusdem muri in eximiam altitudinem evecta propugnaculi ferme refert ſpeciem: eodem enim penitus modo facta eſt, qvo mœnia urbium exſtrui ſolent: & qvod locus qvẽ ſpectat foris planus eſt, habens a latere ante dictum (d) *Ruſſorum collem*; non parũ augetur opinio, propter hoſtium incurſionem eſſe exſtructam, ut ibi machinæ, qvæ eo tempore in uſu eſſe potuerint, collocarentur, iiſqve impediri qvirent illi & ab urbe arceri: adde qvod ſuperius etiam ſub laqveari *porticus* ſit, & *domus* adjuncta, tanqvam vigilum habitaculum, poſtea *Ædituorum hoſpitium*: a

(d) §. 4.

parte meridionali, similes super duabus portis visuntur, exiguæ domus. Extra cœmeterium *forum* est, *equorum* mercaturæ destinatū. Non procul templo, ad ripam, abest Episcopalis domus, regia munificentia decore ædificata; & ab altera parte templi *Pastoris habitaculum*, a civitate adornatum: tractum hunc universum, amnis præterlabitur.

§. 10. Qvem, cunctis hic observatis, ad *Pontem* revertentes seqvamur. *Is* ob vernam inundationem satis altus est; ab uno latere in adversum flumen structura media angulo ferrato prominet, excipiens impetum vere decurrentis glaciei, eamque frangens stat super ea *taberna lanionis*, recentem carnem vendentis. Pontem transeuntibus occurrit *pars* urbis *occidentalis*; ubi *tractus ei proximus* se primum offert lapideis ædificiis refertus, parvum etiam continens *forum*. in hoc tractu qvondam templum Spiritui Sancto dedicatum extiterat, qvod testantur funera nuper in cellis inventa.

§. 11. Seqvitur versus septentrionem tractus nominatus **Muldawietu**; forte, qvia ripæ ibi in amnem devolvi soleant: qva propter & aliqvot denis passibus superius habitant, expositis tamen ad crepidinem *promtuariis*:

riis: concurrit primũ cum agris arcto qvidẽ ſpatio; reliqvo mons Mies nakt incumbit, & excurrens ad *portam* Anningais/ illũ claudit: & ut ii, qvi extremitatem civitatis incolunt, ubiqve minoris apparent conditionis; ita hic qvoqve ultima interioribus, utpote bene cultis, ornatu & ſplendore non ſunt paria.

§. 12 Iſti perſimilis eſt *pars* ulterior a porta extenſa uſque *Templum* Divi Michaëlis; juxta qvod egenis urbanis *Noſocomium* eſt exſtructum: ab occidente tota monte Puolala circumſcripta; at altera pars aqvarũ margini appoſita, magnificis primorum in civitate ædibus, qvamqvam ligneis, & pomariis ſuperbit; & licet deeſſent cætera, una *domus* Regia munificentia donata omnibus ſucceſſive Celſiſſimis *Præſidibus* Regii Dicaſterii, ſola apta eſſet eam reddere celebratiſſimam.

§. 13. Ultimus deinde *tractus* a prædicta æde ſacra uſq; arcem porrigitur, haud parvo interjecto campo, in quo qvotannis milites luſtrari ſolent; anguſtus eſt ob propinqvum fluento montem; domos qvidem notabiles non habens multas, at *pomaria*, inter quæ Regium ingens, & *hortos* optimos, dein propius arcem *Horrea* ſunt *Regia* ab utraqve par-

parte fluvii elegantia, ampla & ditia; nec non *camera vectigalium*, ex navibus tam minimis qvam maximis, solvendorum, ad arcem marmorea statua *sciatericum* impositum habet. per duos hos ultimo descriptos tractus a ponte ad arcem, jucundissima verno & æstivo tempore est *deambulatio*; tum ob fluvii ab una parte, & montium ab altera, propinqvitatem; tum hortorum præprimis amœnitatem, & prope arcem in via plantatarum arborum umbram, qvarum fator Celsiss: Comes Petrus Brahe qvondam exstiterat; ut & viriditatem campi, & viciniam maris, una cum amne egregium facientis *isthmum*.

§.14. In cujus intimo recessu *Arx validæ defensionis* (a) conspicitur, duabus insignis prælatis turribus, præter minora etiam bina propugnacula; e qvibus tormentorum ictus emissi, hostiles naves portu optime prohibere possunt: fuerat olim munitissima, triplici ab extra *vallo*, & excelso ad meridiem muro, & *fossa* duplici servata, tormentis deniqve æneis & alio apparatu bellico probe instructa: verum postqvam alia undiqvaqve Finniæ obje-

(a) *Mart: Zeiller: descr. Sv. p.* 87. *Laur. Paul. Goth. L. 1. c.* 27.

objecta sunt propugnacula, ne huc amplius Deo juvante possit advenire hostis; devecta hinc major pars machinarum bellicarū in magis necessaria loca; & arx ipsa, pro ratione temporū servata, aliqvantumq; prolapsa: at nuper reparata egregieq; ornata, in pristinū nunc fulgorem resurgit. præter alia valde multa loca, atria & cubilia, etiam *Templum* habet, qvo non solum, qvi in arce detinentur captivi & eorum custodes, sed & accolæ catervatim confluunt.

§. 15. *Aura amnis*, ut supra dictum (a), urbem mediam secat: is prope pagum Otipä Parœciæ Pöytis/ ultra 5 mill. hinc distantē, ex qvorundam fontium & paludum rivulis concurrentibus ortus, indeqve delabens, per innumeros anfractus, primum minime lato cogitur alveo; postea autem diversis in locis, tribus rivis aliis influentibus, sc. Caulo-Sawi- & Wähä-Joki/ majori mole agit undas, atq; saxis sæpissime impedit⁹ crebro reverberatur; propterea q; navigiorū impatiens est, donec paulo infra Halisfors/ nominato amne Wähäjoki/ ad qvem prius Topijoki accedit, auctus, navigabilis civitatem permeans, ad arcem in mare se evolvit. non multū

C li-

(a) §. 2.

limi, nihil arenæ vehit; nisi qvæ a civibus adjacentib⁹ injiciuntur sordes: eæq; defluentes, os seu introitum amnis, tot jam annis, qvot urbs steterat, vix semel, qvantum mihi eo nstat, purgatum, aliqvantū obstruxerant; ita ut magnæ naves neqveant ut olim ingredi, nisi pars oneris prius absportetur.

§. 16. Qvod commode satis & absqve minimo periculo fieri potest tam in securo *portu*, qvo non multos invenire licebit meliores, qvamqvam Svecia Finniaqve portubus abundent, præter incomparabiles Holmensem & Coronienſem: &, si condecentibus ejus commoditas posset efferri verbis; laudatissimos exterorum, immane qvantum superaret; capax enim est classis vel maximæ: montibus circumseptus, adeo ut & infensissima procella eorum jugis cohibita, ad interiora non penetret, sic ut qvidqvam damni qviescentibus ibi navigiis inferre valeat: nec fluctus noxiæ magnitudinis ibi unqvam cientur, æqvore angusto; nisi qvod ad æstivū occasum se parum extendat, nec id ultra MDCCC passus; sed & illud spatium altum non est; & impediuntur undæ scopulis. ipsum *navale* tamen profundum satis est atqve purum; fundus tenax, & non fallens anchora-

rum

rum hamos. propinqvitas adhæc urbi, maxime commendat locum, non enim ultra paſſus IIM abeſt â ponte in medio urbis ſito.

§. 17. Perſpecto ſic ſitu Aboæ, qvo hodie gaudet; pauca differenda cenſeo etiam de traditione illa, qvæ *antiqvum urbi* aſſignat *locum*, paſſibus præter propter M ſuperius ad ejusdem Auræ ripam. Sed nulla ſe mihi cauſa ingeſſit, cur inde in hunc ſitum tranſlata ſit urbs; niſi conjectura valeat, factum id eſſe, partim, qvia altiores ibi ſunt riparum margines, nec idcirco tam cõmodum fuiſſe ædes ad crepidinem exſtruere, qvam circa humiliores, hic infra, ripas; majoris qvoq; fuiſſe moleſtiæ navibus urbẽ petentibus, tantum amnis, & qvidem non tam profundi qvibuſdam in locis, contrario emetiri flumine: occaſionem autem iſtius migrationis aut ab incendio urbem perdente, aut hoſtili devaſtatione eſſe ſumtam.

§. 18. Præter viſa interiora; urbium deſcriptionem ingredi ſolent *externa*, ſi qvæ poſſidet, & *vicinia*. qva prius: ſunt ſui Aboënſibus in circuitu civitatis *agri*, qvos ipſi colunt; ſunt ſua *paſcua*; qvibus, ut jam ſuillum agmen omittam, non deſpiciendus vaccarũ grex caprarumqve alitur: qvo fit; qvod per

totius anni curſum urbem lac non deficiat, æſtate præcipue abundet. Nec plane inutilis eſt, qvam & in portu, & vere præſertim in amne exercent *piſcaturam*: gobiorum copiam capiunt reti: hamis omnis generis piſciculos extrahunt; ſagena vero etiam majores. Subjacent qvoqve ſenatui urbico qvædam rura; qvorum pars tributum ipſi pendit, pars etiam jurisdictioni paret: inter alia caupona eſt Cupis dicta, *fonte* optimo ſaluberrimo memorabilis; ex qvo rivus excurrens civitatem permeat: qvi loci amœnitatem licet egregiam augens, jucundam Aboenſibus occaſionem præbet ambulationis; eadem delectatione variis circum locis utentibus. in Halisfors ſuperius memorato (*a*), *mola* eſt, *aqvaria* ſubdita pariter Magiſtratui Civitatis, ingentis, non civibus ſolum, tempore qvo venti qviescunt, nullum ex alatis uſum habentibus, ſed etiam toti rurali tractui, utilitatis. eſt & ex oppoſito arcis *inſula* Runſala/ Fennice Ruwißalo/ tanqvam ſiliginea, ob fertilitatem, dicta; non ſolum frugum, ſed omnium qvoqve herbarum, graminis & arborum, alibi in Finlandia non inventorum ubertatem; uſus hujus, Satrapæ, hic reſidenti, competit: *Theſſala tempe amœ-*

(*a*) §. 15. *nita-*

nitate vincit (*a*). *Vicinia*, civium prædiis & villis rusticis, ut duas jam prætream Regias, plena, *fœcundam* habet *glebam* (*b*), & *pascua læta*, nec obstant interspersi montes, (propter qvorum multitudinem, exteris, Finniam ceu sterilem & incultam, contemni, aliqvoties audivi; sed sciant ii, qvamvis crebri maritimis his in locis sint, eos tamen ultra unius vel duorum milliarium spatium ad regionis interiora non nisi perpaucos (*c*) inveniri) qvo minus loca hominibus culta sint, agrorumq; sufficiant proventus & pecorum fœtus, non incolis modo ad necessitatem, satietatem & hilaritatem qvoq;, qvando naturæ, ex divina benedictione, suo licet uti ordine, nec ut præteritis his (prohdolor!) annis, Numinis ira inhibita, suæ liberalitatis gremium mortalibus præcludit; verum etiam ad exportandum exteris; qvi aliqvot millenas segetis tonnas qvotannis ab hac urbe solum receperant, & salsæ carnis copiam: & vix ullibi qvantum ego sciam, minoris qvam hic obsonetur; cum & adjacens mare, insulis qvidem & scopulis crebrior-

(*a*) *Wex: L. 7 Cap: 6.* (*b*) *loc. cit: Bur: d. S. p. 54. Zeill: descr. S: p: 29. Cosm: Munst.* (*c*) *Wex: C. 5. L. 2. Zeil. Sv. descr. p. 55.*

berrime interpolatum, interqve illa in magnam profunditatem depressum, omnis generis alat *pisces*; qvi variis piscatorum artibus & instrumentis e liqvido suo habitaculo eliciti, hominibus esui & vario usui cedunt: qvod idem in amnibus & lacubus, qvibus tota interluitur Finnia, evenit: maxima tamen *arengarum* ubiqve in salo invenitur copia; adeo ut & qvædam M onerum ex iis in alias evehantur regiones, præter qvæ domi consumuntur: nec *hippopotamis* aqvæ carent; qvos & hic capere norunt, & multæ utilitati servare: carne vescuntur, lardū innumeris usibus inservit, sicut & pellis: saltus & nemora plena sunt feris; has variis modis venantur ruricolæ, ex his cibum petunt; harum se vestiunt pellibus, & vendunt easdem. adhæc etiam *avibus* non destituuntur, qvas tam mari qvam terra consectantur; ex iis & edulia sibi accipiunt, & plumas aliis nummis cedendo, cuncta sibi necessaria parant. Sed neqve terræ viscera & montes suis carent divitiis; *marmor* enim in Kimito excisum novit qvilibet; unde etiā columnas illas qvæ antea in templo arcis Holm. erant, allatas audivi. *margaritas* ru-

ruſtici ex amnibus expiſcantur, qvæ Regi veneunt. *Gemmæ* ad Kexholm inventæ (*a*): & *magnes* juxta Raſeborg (*b*). ſunt & ſaxa *metallis* prægnantia: qvod generoſus qvidam vir, jam beate defunctus, oſtendit; ex iiſdem magnam argenti copiam extrahens, Italiq; cujusdam effato, ſibi dicentis: *ſtellam polarem, noſtro ferme vertici imminentem, Dei digitum eſſe, monſtrantem, ubi res totius orbis pretioſiſſimæ, ſcilicet metalla eruantur*, confirmans.

§. 19. Hac tali jam in regione, his qvæ percepiſti L. B. gaudente bonis, ab antiqvis locata eſt Aboa: iſto qvem vidiſti ſitu, iſta facie, iſtas deniqve qvas obſervaviſti habens commoditates, tam natura, qvam arte humana factas. qvæ cuncta dicta, Topographiam urbis abſolvunt. nunc ad plura perſeqvenda pergam.

CAPUT SECUNDUM,
Hiſtoriam Aboënſem contexens.

§. I.

Traditurus Hiſtoriam urbis noſtræ, in ipſo hæreo aditu: ſciens a me reqviri ve-

(*a*) *Bur. tab. orb. arctoi.* (*b*) *Geogr. univ. de la Croix. part.* 2. *c.* 8.

veram atqve plenam omnium, qvæ hic acciderant, ex qvo primus ad ædificandam Aboam jactus eſt lapis, narrationem; debitis etiam loci, temporis & perſonarum circumſtantiis obſervatis: qvorum notitia, qvæ nullis literis mandata deprehenditur, nec ulla traditione ad poſteros translata habetur; peritiſſimos qvoqve & antiqviſſimos fugit. qvamobrem cum infallibilibus ad omnia rationibus caream; eruenda eſt rerum veruſtarum veritas ex monumentis, ſi qvæ exiſtunt; ex conſeqventibus qvibuscunqve: forte & adjuvabit opus vernacularum qvarundam vocum accurata expoſitio. qvæ jam hoc modo in medium proferri qveunt, verorum omnino vim habere ſunt cenſenda, qvouſque certa eadem deſtruentia alicunde afferantur indicia; qvod tamen fieri non poſſe, ſpero: operam namq; navabo, ne qvid irrepat, qvod veritati non ſit congruum, & ex veris ſignis & antecedentibus probabiliter concludi neqveat.

§. 2. Primus ergo labor erit; inqvirendo in *incunabula* Aboæ: qvibus certum tempus aut ſeculum determinare, monumentorum vetat defectus: nec in aliud incido refugium; qvam qvod nominis Finnici Turcu indagem ge-

genuinã ſignificationẽ: qvam Latine dixeris *venalium mercium forum* (*a*), qvam vocem, una cum cæteris Finniæ lingvæ vocabulis ſimul natam eſſe cenſendum: ejusqve lingvæ originem, recte qvidem ad confuſionem ſermonis Babylonicam refero, hac ratione ductus: qvod ibi provenerint lingvæ omnes cardinales, ſeu qvarum ortus ab alia derivari nequit: & lingva noſtra Fennica earum una eſt: ſiqvidem de ejus natalibus nulla alia gloriari poteſt; plane enim eſt diverſa ab omnibus nobis notis; nec eſt veriſimile eã extractã eſſe ex illis lingvis; qvibuſcum commercium Finnones nunqvam habuerant, & qvæ tanto intervallo remotæ ſunt, qvod nobis non potuerant innoteſcere. nec officit huic ſententiæ qvidqvam convenientia illa, etſi notabilis, Fennicæ lingvæ in vocibus cum Græca, & in flexionibus, affixis & ſuffixis cum Hebræa; cum ea partem tantum attingat, ſed e contrario firmatur dicta poſitio exinde, qvod *vernacula noſtra multarum ſit aliarum mater, utpote Lapponicæ, Eſthonicæ, Biarmicæ; qvidam* (*b*) *addunt Sclavonicam: cui doctiſ-*

D

rur-

(*a*) *Conf. Matth. 20. 3. Luc: 7. 32. Act. 17. 17. verſ. Fennic:* (*b*) *Atlant: Ol: Rudb: part. 1. p. 81. Albert. Kranz. Wandal. proœm.*

rursum accensent Moscovitieam, Polonicam, Ungaricam, Bohemicam, & Moldavicam. Statuo igitur proveniſſe eam communi & univerſali illa lingvæ confuſione; & conſeqventer, cum pars ejusdem ſit, etiam vocem hanc Turcu: alias enim imperfecta fuiſſet illa, ſi caruiſſet tam neceſſario nomine, præcipue Synonymis deſtituto, omnibus urbibus generali, & ſi non urbibus, præcipuæ tamen urbium parti. Unde infero: qvamprimum homines ex benedictione divina (*a*) poſt diluvium ſeſe multiplicantes de novis ſedibus occupandis cogitarent, & *Japhetigenæ* (*b*) *Europam ſorte nacti* verſus Boream migrantes *duce Magogo* (*c*) *Finlandiam noſtram occupaſſent*; eos non multo poſt de exſtruenda urbe agitaſſe: ſine qva utiqve Reſpublica apte non poterat eſſe; propter qvarundam ſemper rerum, qvæ aliunde, inculta adhuc terra, importari neceſſe erat, defectum. *nec* enim *omnis*

(*a*) *Gen: 9. v. 1. 7.* (*b*) *Chron: Lauremberg. p. 12. Joh. M. l. 1. C. 3. Chriſt: Cilicius cimber L. 1. Belli Ditmarſchici.* (*c*) *Joh. M. L. 1. C. 4. Loc. Ant. Sv: L. 1. C. 1. Petr. Pertrejus Hiſt. Sv. Bureus deſcr. Sv: C. 6. p. m. 186. Laur: Paul: L. 1. C. 14. Joh. Widekindi in Lum: Chronogr. & ab eo cit. Ren. Reineccii Hiſtor. Julia.*

omnis fert omnia tellus. qvod fieri commode neqviviſſet aliter; niſi in certo qvodam loco, ad mercium cõmutationem, ut antiqvis moris fuerat, deſtinato, qvi Fennis Turcu recte audit; ibi deinde conſediſſe illos, ob majorem commoditatem, qvi iſti rei fuerant addictiores; unde urbem creviſſe, & tempore eſſe ampliatam cenſeo: atqve eam non aliam qvam Aboam fuiſſe, cum nomen arguit adhuc durans, ac ex appellativo in proprium degenerans, tum cæterarum origo recentior, in chronicis notata.

§. 3. Præterea adduci poteſt & illud; qvod regnante in Svecia Siggone Rege tertio, idqve ſub initium ſeculi a diluvio qvarti, legimus (*a*) *Finnos, conjunctis viribus cum Æſthiis*, qvod ipſum indicat auſtrales eos fuiſſe, non ſeptentrionales Biarmos, ut volunt, & Finmarchos, *navibus vectos, Sveciam populatum iviſſe; illisqve arcem Sigtunenſem eſſe objectam, ne in interiora regionis pervenirent.* Qvod qvidem agmen, ſentio, non potuiſſe abſqve duce exire, vel qvidqvam efficere: & illum ducem domi in urbe habitaſſe; ob judicii præcipue exercitium, qvod ſummæ poteſtati competit; & majorem qvam ruri hominum

(*a*) *Joh. Mag. L. 1. C. 6. Wex. deſcr. Sv. L. 9. C. 3.*

freqventiam, & propinqvitatem, qvo citius exſeqverentur & effectui darent, qvæ mandaverit: præſertim, cum adveniente hoſte neceſſitas defendendi ingruerit, ubi celeritate maxime opus eſt.

§. 4. Et ſi forte iſta opinio placeret, qvam qvidam amplectuntur: ſcilicet *de Fennis teneri poſſe videri*; qvod poſt obleſſas jam has regiones, a Svecis & Gothis, *ab Oriente in Europam ſenſim penetrarint* (*a*), & ſubactis aut ejectis incolis prioribus, terram hanc qvæ nunc Finlandia dicta, alio prius fuiſſet inſignita nomine, occupaſſent, & in ea ſedes fixiſſent ſuas; qvoniã tam diverſũ plane habeant ſermonis genus, reliqvis populis vicinis, invicem, ſemper aliqvatenus convenientibus: atqve inde concluderetur, adventum Finnorum nuper accidiſſe, atqve ſic aſſertionem iſtam de antiqvitate Aboæ corruere: ei repono citatos ex hiſtoria locos, expreſſe nominantes, Finnos illam in Sveciã feciſſe incurſionẽ: ut & alios ſatis antiqvos ſcriptores mẽtionẽ de Fiñonib⁹ (*b*) injicẽtes.

&

(*a*) *Atl. Rud. part. 1. p. 81.* (*b*) *Tac. in fine lib. de morib⁹ Germ: Plin. Hiſt. Nat. L. 4. c. 13. Sax Sial. L. 1. p. 8. Joh. Mag. paſſim. Jornand. Proco. & Paul. Diacon. & a Nob. Wex. Gyllenſtol. adducti: Ptolom.*

& qvanqvam concederem eos postea ex Asia huc demigrasse; factum tamen id ante seculum qvartũ affirmarẽ. priusqvã exp[illegible] ditio hæc in Svecos facta fuisset. & sic & jam recensitis haud importune collige licet; fundamenta Aboæ nostræ jacta esse proximis temporibus, post migrationem gentis: non enim diu magna illa migrantium cohors, absqve urbe fuisse creditur; etiam propter exemplum aliarum commigrationum, qvæ passim in historiis leguntur (*a*) municipia statim condidisse, qvam primũ sedem habitationis invenerint.

§. 5. Nec dubium cuiqvam sit; qvin inter primas hæc fuerit colonia: cum id omnibus constet; & inter omnes de eo maxime conveniat; & ex historicorum testimoniis probatum sit, exstitisse proximis post diluvium temporibus populos, Finnos dictos. nec jam ulteriori probatione reor esse opus, boreales has plagas primum esse occupatas: qvod præter alios Generosiss: olim Gyllenstolpe (*b*) innumeris fere evincit argumentis & testimoniis.

§. 6. Qvis autem ipse fuerit *conditor* urbis

(*a*) *Gen. 4. v. 17. Joh. M. L. 1. C. 6 Bur. C. 6. Wex. L. 9. C. 2. 3.* (*b*) *L. 2. descr. Sv. & Paul. Got. L. 1. c. 14.*

iis noſtræ plane latet; nullis de ea re documentis, ac ne notis qvidem minimis exantibus. qvæ qvidem etiam ſciri poſſent; n, ut memoratum (*a*) eſt, invida noſtræ gloriæ fortuna, arcem Cuſtoënſem, & ipſam hanc Aboam toties igne perdidiſſet: qvod inferius (*b*) proponetur fuſius. plebejum qvidem non fuiſſe & ignobilem, ſcimus, exſtruendæ civitati auſpicia dantem: qvin potius principem, & dubio procul Monarcham; hanc tanqvam commodiſſimo loco ſitam, ſedem ſibi eligentem atqve præparantem.

§. 7. *Regiam* qvidem fuiſſe manifeſtum; qvoniam aliam urbem non extitiſſe notum eſt: & tamen Finniæ *Reges* præfuiſſe. qvorum qvamvis ſeriem, ut pleraqve alia particularia, ignorem; qvorundam tamen occurrunt nomina: utpote ROSTIOFI, qvi poſt mortem etiam a *Svecis divino honore eſt affectus* (*c*). *poſtea* FERNIOTTI; de qvo nõ plura traduntur, niſi qvod *fuerit Sveciæ Regis Gylphonis avo* (*d*). de-

(*a*) *in præfatione* (*b*) *hujus cap.* §. 10. (*c*) *Joh. Mag. L. 1. C. 10.* (*d*) *Loc. Hiſt. Sv. p. 2. L. 1. Wex. L. 2. C. 7. Joh. Widek. Lum. Chronogr. Petr. Salan. in notis ad Egilli & Aſmundi Hiſt. c. 8. ex fragm. Hiſt. Olai Trygwaſonii.*

dehinc Atus vel Otus dicti (a). dein Frosti: *qvi ab Ingemaro seu Agno Sveciæ Rege devictus est & cæsus; filius autem ejus Loge cum sorore* Skialfwa/ *in prædam ablatus: & Rex puellæ Fennicæ amore flagrans, eam thori sociam sibi junxit: qvæ paternam cædem animo volvens, in convivio inebriatum & somno captum Ingemarum, monili aureo ex arbore suspendit, in parva insula Agnafit Holmiæ; postea revertens domum præda onusta (b).* Porro Sumbli: *cujus frater insignis pugil desponsarat sibi Sveciæ Regis Sigtrugi filiam, (cujus Sigtrugi antecessor Humelus fuerat coævus Davidi Israëlitarum Regi (c), ipsoq; sic Salomoni) ea a Gramo Daniæ Rege intercepta est eadem virgo Svecica Gro nomine. præterea* Signen Sumbli *filiam elocatam Henrico Saxoniæ Regi, etsi promissa fuerit Gramo Dano; qvi eam tamen vindicaverat (d),* memoriæ proditum est. Ultimo, nominatum invenio qvendam Snionem (e), a qvi-

(a) *prænominatos tres, acceperam nominari cum plurimis aliis in veteri qvodam MS: cujus copiam aliqvando patriæ futuram, a Præclaro Patriota, confido.* (b) *Chron. Norw. c. 13. de Sv. Reg: Locc. L. 1. p. 6. Wex. L. 2. c. 7. Scheff. memor. Svet. c. 37.* (c) *Er. Pom. cit. a Locc. p. 7.* (d) *Saxo Stal. L. 1. p. 8. Joh. Mag. L. 2. c 5. Wex. cit. loco, & ab ipso citatus Meursius in Hist. Dan.* (e) *præter alios, in prædicto MS. to*

a qvibusdam (*a*) *Winlandiæ Regem* dictum: qvam tamen terram nunc aliter ignoro, ni Finlandiam eandem esse astruam: qvod in seqventibus mox probabo, faciente mecum D. Rudbeckio (*b*), & ante nom: Gener: Gyll: (*c*), qvi expresse appellat SNIONEM *Finniæ Regem, istiusqve filiam Driwam nuptam fuisse Walandro Sveciæ Regi.*

§. 8. Qvanqvam sit propositum unice tractare res Aboæ nostræ, & nunc tamen videar a scopo aberrare, ad dicenda pauca de *Winlandia* & qvæ ei cognata sunt, divertens: majorem tamen inde lucem, ignorantiæ nocte mersis Finniæ gestis affulsuram spero; dum innotescet, omnia ea qvæ in Historiis Winlandiæ tribuuntur, Finlandiæ jure deberi. Ad probandam igitur assertionem illam, præter allatum testimonium beat: Gyll: etiam repeto memoratum locum Rudbeckii: ubi *Winlandiam*, ab Adamo Bremensi V & F promiscue scribenti, *insulam in ultimo septentrione sitam, mari glaciali vicinam traditam*, aperte ait *Finlandiam esse*; addens *se observasse apud Snorronem Sturlesonium & in Hist. Regum Norwegiæ, eandem nominis mu-*

(*a*) *Chr: Norw. C. 7. de Sv. Reg. Locc. L. 1 p. 5.*
(*b*) *Atl. parte 1. p. 291.* (*c*) *L. 9. C. 45.*

mutationem usu venire. Ulterius adduco Paul: Diaconum, mentionem de *Scrito-Vinnis* injicientem(*a*): qvos, nemo cordatus inficias ibit, eosdem cum Scrito-Finnis esse, existimatis a qvibusdam peculiarem propius arcton regionem constituere; cum revera nulla sit, sed competat id nomen recte omnibus Finnis, qvi soleis ligneis celeriter currere didicerunt, ferasqve insequi; & postulante necessitate, hostes circum cursitando confundere & trucidare. Cujus exemplum in se statutum testabuntur *Russi, qvi parum ante obitum Regis Job: III, exercitu C M improviso in Finlandiam irrumpentes, a DC Finnis Rusticis, praedictis soleis,* Finn. Suri & Svetice Skijd nominatis, *instructis, in fugam acti sunt & partim* (*b*) *caesi.* eandem pristinis putatam Scrito-Finniam, *Skridi-Windiam* alicubi (*c*) vocitari notatum est (*d*): *Winland* rurlum dici Wänden (*e*), & *Wandaliam* (*f*): porro *Vandalos ad caput Vistulae habitasse*, [*ultra qvem Germanicum nomen non extenditur* (*g*)] *& advenas fuisse* (*h*): qvos

(*a*) *de migrat: Longobard: ex Suecia c. 8.* (*b*) *Bureus in descr: Sve: p. m. 42.* (*c*) *in privil: Templi Hamburg:* (*d*) *a Grotio in praef: ad Hist: Reg: Norv:* (*e*) *Chron: Norv. cap. 19.* (*f*) *Locc: Lib. 1. pag: 5.* (*g*) *Mela l. 3. c. 3.* (*h*) *Jac. Dalin notis ad Plin. l. 4. c. 14.*

Regnum Vannianum (*a*) *juxta Svevos* condidisse putaverim: & qvod *Vinuli ex his terris egressi* sint (*b*); *iidemqve* sint *qvi Winili, Windi, Wendi, Wandali, Wanali* (*c*): atqve *hi appellationem istam fortiti* (*d*) *a Tanai,* Wana *Gothice dicto* (*e*): *Unde tractus circumjacens nomen* Wanaheim *obtinuit: & accolæ* Waner/ Wäner/ *&* Wanaler: *qvi usqve ad littora Venedici Sinus, qvi proprie Finnicus est* (*f*), *late suas habuerunt sedes* (*g*); *& ab utraqve sinus parte Vendi seu Wandali habitaverant* (*h*). *unde & Curetes Vandalicæ sunt nationis* (*i*); & Æsthones, qvi sermone suo testantur se Finnicæ esse originis. a Wana autem sic appellantur Vandali a Fennis prognati; qvia in prima demigratione ex Asia venientes omnes populi hi boreales se absq; dubio divisêrant in partes, secundum qvod lingva differebant: & potuere nostræ gentis satores primum consedisse juxta Tanaim, indeqve paulatim se huc promovisse. sic enim ha-

(*a*) *Plin. l.* 4 *c.*12. (*b*) *Cosmogr. Munst: l.* 4 *c.* 34. (*c*) *Helmold. Chron: Slav: l.* 1. *c.* 2. *Locc. ant Sveog. l.* 3. *c.* 8. *Alb. Krantz. Vandalia l.* 1. *c.* 1. *&* 12: *Dryf.* Monarch Sp: *in vit: Martiani.* (*d*) *Wex l.*2. *c.* 8. (*e*) *Chron. Norv c.* 1. (*f*) *Laur. Paul. Goth. l.*1. *c.*26. *Geogr. Gez. c.* 5. (*g*) *Cluv:* (*h*) *Laur. Paul. ll. all.* (*i*) *Joh: Mag: lib.* 2. *cap.* 26.

habet qvidám ſrciptor Gallus (*a*): *ii*, inqvit, *qvi proxime veterem Schytiam conſederunt* (*Finni* (*b*)) *& Schyti dicuntur, cum ultra Tanais fontes* (*in Finlandia* (*b*)) *& ad ipſum Tanaim habitaſſent, in Europam junt effuſi.* & ſi cognati non eſſent, utiqveſa Plinio (*c*) *Fenningia, ad Viſtulam uſq; fluvium a Sarmatis, Vendis, Scyris & Hirris incoli*, neqvaqvam diceretur. affine dictis nominibus eſt Wenno; qvomodo hodienum ſe invicem Carelii ſalutant: qvod pro more Germanorum v ut f pronunciantium, mutatum eſt in Fenno, qva nos jam gaudemus appellatione. addimus qvod *ex ſeptentrione* dicantur *Vandali oriundi* (*d*); *non* tamen *Svecicæ vel Gothicæ originis* (*e*); ſed *iidem cum Sclavis* (*f*), *qvorum lingva e Finnica natales habere affirmatur* (*g*). & qvanqvam *Slavica gens qvondam*, tam *a Svecis* (*b*), qvam *hodienum a Germanis contemta habeatur* (*i*); ita ut mancipiis, eorum nomen ſoleat imponi; *non*

(*a*) *Nicephorus Gregoras Hiſt: Rom: L. 2.* (*b*) *Rudb: Atl: par: 1. p. 813.* (*c*) *Hiſt. Nat: L. 4. c. 13.* (*d*) *Bodinus adductus a Wex. L. 2. c. 4.* (*e*) *Locc. antiq. Sv. L. 3. c. 8.* (*f*) *Locc. cit. loco. Helmold. Chron. Slav. l. 1. c. 2 Alb. Kr. Wandal. l. 1. c. 1. Paul. Goth. l. 3, c. 13.* (*g*) *Atlant. Rudb. a. 81. vid. ſupra c. 2, § 2.* (*h*) *Chron. Norw. cap. 62.* (*i*) *Locc, loc. all.*

idcirco revera *vilis erat, siquidem fortitudinis laudem meretur* (*a*) : idemq; Germani eo manifestant, quod ad nulla admittunt eos munia, præter militiam, ubi ipsos libenter patiuntur; *veneratque prior ille contemtus, tantummodo ex odio hostilis populi, aliquando feliciter subacti* (*b*). Ex quibus omnibus clarissime constat, idem esse Winland & Finland (*c*): Vandalos ex Finnis, cognatique nominis gentes, esse derivatas.

§. 9. Ad scopum igitur regressi, læta mente accipiamus victoriam *Erici Sveciæ Regis*, cognomine *Sancti*: qvi, huc in Finlandiam itinere susceptro, incolis Christianam svadere conatus est religionem: cum autem refragarentur; DEO caulam adjuvante, armis eosdem debellavit: & ope *Episcopi Henrici Angli*, convertit ad salutarem Salvatoris optimi & DEI veri notitiam. qvod factum Año restauratæ salutis 1150 (*d*). Idem *Henricus* in reformationis opere constitutus, doctrinam cœlestem miraculis confirmans, *ab*

(*a*) *Vossius lib. 2. de vitiis serm. cap. 17. totum volumen Alb. Krantzii de Wandalia.* (*b*) *sapius nom. Loccenius & Krantzius.* (*c*) *vid. Pet. Salan. in notis ad Egilli & Arn. Hist. c. 10.* (*d*) *Loc. l. 8. p. 76. Buræus p. m. 56 & 188. Chron. Laur. de Svec. Reg.*

Eth-

Ethnico nobili Finno, qvem ob homicidium commissum reprehenderat (a), in Kiulotråsk hyeme trucidatus est: & ut fert traditio; abscissus ejus pollex, annulo ornatus, tunc in nive deperditus; die Johannis Baptistæ, a cæco qvodam, in lintre sedente, super frusto glaciei natans, visus est & elevatus; qvo facto, statim glacies in aqvam soluta est. stat hodienum domus ejus in Nousis/ in qva qvartus tamen paries, renovatione eget sæpius; reliqvis absqve labe per tot secula firmis. visitur qvoqve in petra ibidem prope templum in qvo humatus est, accuratissima serpentis effigies; qvem, morsum calcaneo ejus nudo minitantem, ab ipso maledictum, lapidi immersum esse, ajunt veteres. eorum monumentorum ipse oculatus sum testis.

§. 10. In monumentū receptæ Religionis Christianæ, seqventibus mox annis, a virgine qvadam nobili & opulenta, qvæ Arcis qvoqve Aboënsis fundamenta posuisse traditur, *Ædem Divæ Mariæ* sacram, nunc, non procul ab urbe, *in Basilicam exstructam compertum est (b). In qva etiam qvidam Episcoporum sepulti jacent*: juxta qvam, & urbem tunc, ut superius annotavi (c), fuisse persvasum habeo.

(a) *Loc. l. all. Joh. Mag. l. 19. c. 3.* (b) Ajantiсto *Finnice* (c) *Cap. 1. §. 17.* An-

Anno vero 1300, regnante Birgero, Episcoporum aliqvot impensis, excrevit templum nostrum Cathedrale magnificum: aliqvoties deinde, (ut infra dicetur) ab igne dira passum, ut & urbs ipsa; & 18 post ortum suum anno, a Moscovitis improviso incurrentibus, compilatum.

§. 11. Hostiles injurias, præter memoratam, urbs nostra passa est: nimirum A. 1510, (aliis 1509) 2 Aug. ab Ottone Ruut Dano vastata. A. 1522, (al: 1521) 22 Maji direpta a Severino Norbyo, & exusta a Nicolao Andreæ; partibus Christierni Tyranni adhærentibus proditoribus. tandem, cum cessisset Finniæ Ducatus Principi Johanni, jure tamen feudi, qvod A. 1569, ipso rege facto, desiit; qvo intervallo ipse Princeps Aboæ in arce residebat, atqve ibi a fratre Rege Erico XIV captus, post qvadriennium autem libertati restitutus, in talionem, ex suo principatu tantas copias collegit, ut iis ope fratris Caroli Ducis Sudermanniæ, Regem superaret & carceri manciparet 1568; ipseqve in regnum succederet: & moriens 1592 filium reliqvisset Sigismundum, ob heterodoxiam, & alias legum, eo tempore vigentium Regni fundamentalium, & pactorum

transi-

transgressiones, a Svecis 1599 rejectum: cui cum Gubernatores Finniæ adhærere vellent, seqve Carolo IX Sigismundi patruo, jam designato Regi, opponerent; appulit ille classe Aboam: urbem non munitam, nullis defendentibus, intravit: arcem, in qvam defectionis auctores confugerant, obsedit; qvam ex montibus antea occupatis, crebris tormentorum ictibus qvassare aggressus, si hostes justæ causæ fidentes, justis armis copiisqve instructos, habuisset; difficulter sane expugnasset: sed ut maleficos pœna seqvi solet sua; ita justæ causæ fortuna, & consilio Regis factum, ut globus tormenti in Blyberget constituti, & ab ipso explosi, portam arcis feriret, eamqve trajiciens, cujus vestigia adhuc cernuntur, miro modo circum aream arcis volans, ingentem obsessis incuteret terrorẽ: adeo, ut Gubernator ipsemet, Rege intrante, mortuus sit inventus, qvo autem letho dubium; socii fugerent, milites potestati Regis se permitterent.

§. 12. Magnam Aboënsium & Finlandiæ *habitam rationem*, etiam primis temporibus, ex qvo, in provinciæ formam a Svecis est redacta, innuunt *nummi hic sepius cusi.* utpote (*a*) ab

(*a*) *Thes. Num: Sveo-Gothic. Nobiliss. Eliæ Brenneri.*

ab Erico Magni R. S. A. 1360; cujus figura in añexa Tabella videatur N. 1. ab Erico Pomerano duæ ſpecies A. 1397. N. 2. 3. A. 1441. auſpiciis Chriſtophori, N. 4. A. 1448, binæ, ſub imperio Caroli Canuti, monetæ, N. 5. & 6. una incerti temporis & Regis, N. 7. ultimo tres Guſtavi I. nummi, ſec: 16 annis 23. 24. & 37, N. 8, 9. & 10. Et qvanqvam ob motam A. 1316 ſeditionem, a Buggone qvodam, dante pœnas Birgero Regi, *duriorem ſuam conditionem Fenni feciſſent (a)*; a Magno tamen Tawaſt effectum eſt, non obſtante levi motu, qvem & ipſe in Satacunda exortum compeſcuit, ut comitiorum jus Finni impetrarent ab Erico Pom: initio Sec. 15. *ſuntqve hic comitia celebrata (b)* A. 1435, ubi Engelbertus regni Princeps declaratus: & ſeqventi iterum anno, 3 Cal. Febr: ubi nominato Regi Erico, ordines regni & proceres præcipue, renunciare ſe velle ſignificabant, niſi legibus ſuis ſe frui permitteret.

§. 13. Anno 1528, felici (æternum DEO laus) ſucceſſu, piæ & glorioſæ memoriæ heros Rex Guſtavus I, divina ſublevatus gratia; veram & ſinceram *Evangelicam Religionem* introduxit Aboam & in Finlandiam;

(*a*) *Joh. Mag. L. 20. c. 24. Wex. L. ſ. c. 11.*

(*b*) *Wex: L. 7. c. 6.* qvæ

qvæ deinde propagata radices egit, ac ſequentibus præſertim duobus annis; priori, per Divi *Mart. Lutheri Cathecheſeos* cõmunicationem; poſteriori, per *Auguſtanæ confeſſionis* publicationem confirmata eſt. & qvo melius bene partum ſalutiferum illud Dei donum incorruptum retineretur, conſtitutum eſt hic *Gymnaſium* â beatiſſimo Rege Guſtavo Adolpho Magno, anno vergentis ſeculi 30: qvod cum decem annis floruiſſet, a Chriſtina Regina Auguſti Guſtavi filia, in celebrem immutatum eſt *Academiam:* cui Anno 40 ſupra 1600 ſui additi Doctores, ſua privilegia data, eaq; egregia, & ſua ordinata jura: annoq; abinde ſecundo, *Typographia* aucta ea eſt & ornata. atq; cum A. 1554 *Novum Teſtamentum* in Finnicum ſermonem translatum eſſet; nunc *tota Sacra Scriptura*, in eximium ſalutis incrementum & patriæ utilitatem, Anno 1642 idiomate ſuo Finnis donata eſt, & 1686 reviſa. in memoriam qvoqve feliciter transacti Anno 1693 *Concilii Upſalienſis*, Liturgiam Pontificialem condemnantis & abrogantis, 93 hujus ſeculi anno, etiam hic, ut alibi, *Feſtum Jubileum*, magna cum feſtivitate celebratum eſt Dominica qvinqvageſimæ; & ingentes aurei & argentei nummi Holmiæ cuſi, tanti gaudii monumentũ.

§. 14. *Festum Inaugurationis Regiæ*, die 3 Martii, Anno 1698, tanta cum pompa peractum est, cui nunqvam Aboæ fuerat par; ad contestandum gaudium subditorum eximium, Potentissimi & Clementissimi Regis CAROLI XII, ad tanti imperii gubernacula fausto ascensu exorti; animosq; eorum, propter obitum Beatissimi Regis CAROLI XI funestum, saucios reficiente. In stabilimentum justitiæ, *Regium Dicasterium*, Anno vergentis seculi 23, die ult. octobris inauguratum est.

§. 15 *Fortuna* non semper adeo prospera usa est civitas nostra Aboënsis: sæpius enim præter hostiles ignes, jam memoratos, fortuito *incendio* deflagraverat; idqve qvantum notatum invenio (*b*) vicies; inqve iis Templum septies: seculi, scilicet, qvarti Anno 25, tota urbs cum Templo: 29 pars orientalis, Templum & cœnobium; 59 sacra Ædes & urbs universa fulguris flammis delebatur: 73 qva partem cremabatur. Seculo qvinto, & qvidem Anno 37 coenobium; Anno 46 maxima pars una cum Templo; Anno 65 qvædam pars; ut & 69; nec non 92: sed 94 tota urbs, totum cum campanis

(*b*) Ajantieto *Finn. Wex. l. 7. c. 6.*

panis Templum, in cineres redacta sunt. præsenti vero seculo septimo, ejusqve Anno 1 Mätäjärwi: A. 3 maxima pars urbis; A. 14 conflagravit Arx: A. 18 pars qvædam parva: sic A. 24 unus tractus: A. 56 exusta est pars orientalis urbis, & Templum tunc ære tectũ: A. 78 aliqvot iterũ tractus: similiter 79 qvædam domus: at Anno 81 die Dom. Trinitatis, Templo, Dicasterio, Curia, Schola, pereuntibus, exigua pars, cum Academia & Bibliotheca, salva mansit: 84 arsere aliqvæ domus.

§. 16 Tulerat qvoqve hæc urbs, una cum tota regione, aliqvot *pestis* incommoda; utpote, Anno 1529 grassante contagioso morbo, Sudore sc. Anglico. Anno 1588 pestis vicissim immanis has oras peragravit: sicut & Annis 1603, atqve 1629 cuncta prope hic Aboæ prosternens. Anno 1657 multorum qvoq; causabatur mortem. nec Annus præterlapsus 1698 liber censetur ejus mali; qvo homines 1421 hic Aboæ *fame* dira plerumq; perierunt, similiter antea Annis 1649 & 1650, eadem frugum inopia, insignem numerum & freqventiam plebis imminuit. Nec levia, præter illa mala, *aqvæ eluvies*, inundante interdum amne, damna minata est: ut A. 1612, dum

pontem, & illum qvidem satis excelsum, abstulit, & qvasdam domus evertit. A. 1685, Dominica Trinitatis, tantum aqvæ depluebat Aboæ, ut lintribus in plateis navigari potuisset. Taceo alia: qvalia, ne unqvam amplius sint describenda, voveo.

CAPUT TERTIUM,

Statum Politicum & mores Aboënsium edisserens.

§ I.

Promissi memor, ea hoc capite subjungam, qvæ ad notitiam politiæ urbis nostræ faciunt: idqve commodissime perfici censeo; dum de *forma regiminis* pauca dicantur: additis, qvæ in hac civitate habentur *judicia*; deinde etiam, de *militia*, *commerciis*, *artibus*, *literis*, *sermonis genere*: atq; demum de *religione* & *moribus*, aliqva adjiciendo. qvæ cum omnia ex solius urbis conditione monstrari neqveant; ad communia toti genti, parum divertam. ordinem porro istum servabo: qvod primum, ut antiqvitus se hæc omnia habuerint, breviter perspiciam; postmodum, ad præsentia descendens.

§. 2.

§. 2. *Status*, hic, *regiminis* Monarchicus, a principio obtinuerat; utpote antiqviſſimus (*a*) & uſitatiſſimus qvoqve priicis. eum, in noſtra gente primus poſt diluvium, maximus Japheti filius Magog (*b*) fundavit: procul omni dubio etiam, poſt ſe, incolis, eosdem, qvos in univerſis orſus eſt, mores, relinqvens atqve demandans: qvamvis enim hinc in Sveciam habitatum ipſe conceſſerit; tamen & noſtram, ipſum filiosqve, Finlandiam rexiſſe, veritati omnino eſt congruum: etſi poſtea, a ſubditis, hoſtes, temporum injuria facti fuerint majores noſtri, & ipſi ſibi ſuos eveherent Reges.

§. 3. Fulcrum ſane aſſertioni noſtræ præbet qvarundam vocum patrii ſermonis, genuinus ſenſus: utpote (præter nomen regale Cuningas/ qvod num a Svetico Konung/ vel hoc ab illo, derivatum ſit? meam in præſentia non facio controverſiam; licet poſteriori aſſentiar) Ruhtinas/ qvod noſtra lingva *Principem* deſignat *poteſtatis abſolutæ*: & Waldacunda/ tantum *terræ ſpatium, qvod unius dominio ſubjacet*, ex ipſa fontis Walda ſeu *poteſtatis* interpretatione, ſignificans; nunc

(*a*) *Salluſt. Bel. Cat. p. m.* 1. (*b*) *Joh. M. L.* 1. *c.* 4. *Paul. Got: L.* 2. *c.* 5.

nunc tamen usus soli regno hoc adaptavit nomen, minus apte Ducatui vel Reipublicæ conveniens. qvæ qvidem vocabula non frustra esse orta autumo; ni & ipsæ res, iis significatæ notionibus, adfuerint: præcipue, cum ea, qvæ certo novimus, ejus ætatis majoribus nostris, ignota fuisse, & deinceps aliunde advecta, etiam peregrina sortita esse nomina, qvæ Finnicæ non sunt originis, ejus tamen nunc civitate donata.

§. 4. Præterea, exemplis ductos proavos, in regno potius, qvam alio imperii genere vixisse, puto, tam suorum majorum, qvam etiam vicinarum gentium: qva prius; notum est, *patres* tum *antediluvianos*, qvemq; *in sua familia, plena atqve monarchica gaviſos potestate (a)*; cum etiam ipsum Noachum, atqve filios ejus, inter suos imperium habuisse: illos, porro, suis iterum filiis, cum terræ, qvam ipsis assignarunt, dominio, etiam in liberos & servos potestatem reliqvisse: qvo pacto & noster *Magog suis imperavit comitibus (b)*; & posteris eundem commendavit statum. posterius patet ex omnium gentium

(a) *Puf. de off. hom. & civ. L. 2. c. 1. & 3. conf. Gen. 14. de Abrahamo* (b) *Joh. M. L. 1. c. 4. Paul. Got. l. 1. c. 14. & l. 2. c. 5.*

tium Hiſtoriis; eas ſemper Regibus paruiſſe, præſertim priſtino illo ævo. adde qvod ex Sveticis (*a*), & Moſcoviticis (*b*) apparet annalibus; illis populis ſuos, ut & Danis (*c*), & Norwegis (*d*), Germanis (*e*), & Vandalis (*f*), fuiſſe principes. non ergo hæc regio ſola aliis potuit vivere moribus.

§. 5. Clariſſime id tamen ex hiſtoriis unicuiq; clarum evadit; ubi multorum nomina recenſenturFinniæ Regum: qvorum qvidem aliqvalem etiam (*g*) antea mentionem injeci: ſed tamen ideo, qvod de pluribus nihil ajant Chronica, non exiſtimandũ, non alias, niſi iis temporibus, Reges hic fuiſſe: nam Svecos, non contigit, cum noſtratibus confligere omnium Regum ætate, aut aliqvid aliud memoratu dignum tractare: nec fuit iſtorum Hiſtoriographorum intentio, de Finniæ rebus, niſi ex occaſione, aliqvid inſerere.

§. 6. An vero abſolutum iſtis Regibus fuerit *dominium*, maxime operoſum eſt diſcute-

(*a*) *Joh. Magni. Erici Ubſ. Laur. Paul. Gothi. Petr. Petreji. Joh. Locc. Sam: Pufend. &c.* (*b*) *Petr. Petreji.* (*c*) *Saxo Gramm. Alb. Krantz: Meurſius &c.* (*d*) *Snorro Sturleſ.* (*e*) *Sax. l. 1. Cluver. l. 3. c. 8. Julius Ceſar Bell. Gall. l. 6. c. 5.* (*f*) *Joh: M. Chron: Norw. Alb. Krantz.* (*g*) *vide ſupra cap. 2. §. 7.*

tere; cum caream antiqvarum noſtræ gentis rerum ſufficienti notitia: puto tamen, ſi conjectura valet, vicinorum Scandianorum uſos fuiſſe moribus noſtros Fennos; non plane abſolutam eis conceſſam fuiſſe poteſtatem in ſubditos: cum memoriæ proditum ſit (a), illos, ſi tributa populo imponere vellent, ſi militiam efflagitarent, vel qvæ alia Regi neceſſe erant, ſemper in conventibus ſuis, Svet: Ting/ plebis & judicum conſenſum petiiſſe: qvi ſi contradixiſſent, irrito negotio abire oportuit principem. qvi ritus num hic qvoqve obſervati olim fuerint, fateor me latere.

§. 7. Pariter de *ſucceſſione* Regum noſtratium antiqvorum, an ea hæreditaria fuerit vel electitia, temere qvid affirmare neqveo; omni indicio ejus rei deficiente me. ex exemplo tamen Sveonum credo; primarum generationum aliqvot, jure hæreditario imperium tenuiſſe: poſtmodum vero, ſinceris adhuc aurea iſta tempeſtate hominibus, & non ut hodie apud nonnullos obtinet periculoſa electione, ſi Regum liberi minus fuerint virtutibus dediti, vel aliqvem intellectus aut

(a) *Chron. Norw. paſſim.* Herwora Saga. Göttrikz Sag. Herraudz och Boſa Saga.

aut judicii habuerint defectum, subditos, ad optimum, qvi ipsis videbatur, vel pro indole eorum temporum sapientissimum respexisse, ne dicam fortissimum, eiqve contulisse cum fascibus jus in se Regium.

§. 8. Postqvam Civitas nostra, cum toto magno ducatu Finlandiæ, tempore Erici 9 Sancti, Sveciæ imperio subjiceretur; Sveticis etiam Monarchis qvieta paruerat, electione in regni habenas evectis, usqve tempora Gustavi 1; dum in universalibus regni comitiis, ejus meritis in patriam pensatis, ut & horrendis illis tumultibus consideratis, qvi juxta electiones Regum sæpius exarserant, in ejus familia, Regiam dignitatem conseneſcere, statutum est: sub conditione tamen liberi Optimatum & Ordinum judicii; si qvid non antea usitati, Rex proponere vellet & inferre: qvamvis & eam paulatim remiserant; donec in comitiis Anno 1693 habitis, beatissimus Rex Carolus XI: absolutus, omnium statuum consensu, Monarcha, declararetur, ejusq; omnes Potentissimi Posteri.

§. 9. Perspectis jam, qvæ in regiminis forma in hac Civitate notatu digna fuere; descendam, ad contemplandos inferiorum *Magistratuum ordines, jura, & reliqua.* qvalis

autẽ hic ab initio administratio politica, qvi magistratus, qvæve leges, rudis ætas involvit, nobis istud scientiæ cõmodum invidens. primis qvidẽ temporibus, nullas habuisse leges, Finnones magis, qvam cæteros, persvadeor; nisi qvas natura & honestas insculpserat: inclinantibus autẽ desideriis mortalium magis magisq; ad damna proximi: necessario factæ sunt leges, tam hic (*a*), qvã alibi: secus enim civitas tam firma stare neqviviſſet, dissentientibus cunctorum animis ob injurias invicem illatas; ni cohibuissent leges atqve concordiam stabiliviſſent. indigitat idem vox Fennica Käräjä/ Svet. Ting/ *publicos conventus* denotans, ubi jus plebi dici consvevit; qvod nomen adhuc ruralia judicia retinent.

§. 10 Postqvam cum Svecia unum regnum cœpit constituere Finnia, iisdem gubernata est legibus, *eratqve Aboæ, cum Rex ipse adesse neqviverit, homagium a civibus, Regis nomine sumendum a Drotzeto, vel alio Regio Consiliario, una cum Episcopo* (*b*. *sic & in judiciis*, Räfst-Ting *vocatis*, qvæ Rex qvotannis semel, in unaqvaqve provincia exercere solebat, in justitiæ inqvisitionem; *absente Rege, Episcopus cum*

(*a*) *vid Wex L. 5. c. 8. & Reg. Car. 9. præf. ad Legist. Svec. a Locc. Lat. versum.* (*b*) Kong. B. LL. *c. 6.* §. 2.

cum duobus, qvos vellet, aliis, ex Consistorio suo, & Legifer cum duobus Regni Senatoribus, aut Nobilibus aliis, Aboæ id administrarent (a): idqve prima luce post festum S. Henrici (b). qvæ civilium rerum cura, ecclesiasticis, post acceptam Evangelicam religionem, ademta est. *Armorum itidem lustratio, septimana post diem S. Petri, solebat hic institui (c), ab ordinatis ad id a Rege viris (d).* Peculiaria *judicia urbica* duo, ut nunc, fuerant: *Inferius in foro; ubi Prætor cum duobus Senatoribus causas cognosceret; & si qvis eorum sententiæ acqviescere nollet, depositis duabus orulis, contra drachmam judicum, ad Senatum provocare liceret: qvas pecunias, mutata sententia inferioris judicii, reus tolleret; confirmata vero, dictum judicium (e). Superius illud, 4 olim (postea 6 tribus) constitit Consulibus, excepto Prætore, & Senatoribus 24, cum Syndico; omnibus indigenis, neqvaqvam extraneis: qvorum duo Consules & 12 Senatores per vices, alternis annis judicarent (f), die Walburgis in officio suo confirmandi (g). provocatio ab eorum judicio ad Regium, concedebatur intra elapsum octiduum, a sententiæ publicatione, depositis, ab illis, 40, â reo vero 20 marcis, victrici parti cessuris (h).*

§ 11.

(a) Tingm. B. c. 10. (b) *ibid. c. 9.* (c) Kong. B. LL. C. 11. §. 1. (d) *jusd. Tit. c. 12.* (e) Rådst. B. c. 5. (f) Kong. B. St. L. c. 2. (g) *tit. ej c. 1.* (h) Rådstb. *c. 3.*

§. 11. Nuperioribus autem temporibus, hæc paulisper sunt immutata: scilicet; qvod Senatorum nunc unus infimo judicio præsideat, cum assidente sibi Notario, etiam votum habente; idqve in peculiari *Camera*: Svetice Kämners Rätt nuncupatur. In Superiori, nobis amplius non sunt nisi duo Consules, alter Justitiarius audit, alter etiam artificum congregationibus præsidet; commercii curam gerit, ædilisq; pariter salutari svevit: & octo Senatores, iiq; perpetui, adjunctis Secretario & Notario, eorumq; Amanuensi: & ad mandata Senatus obeunda, sunt Prætor urbicus, Exactor, apparitores, præfectus vigilum, & lictores. præcipui etiam habentur causarum Patroni, qvi litigantes instruant de forma processus, vel eorum partes peragant, ne hi, bonam suam sæpe causam, ex ignorantia subvertant, vel alias incongrue coram judicio se gerant: hi juramento se obstringunt, ne manifesto iniqvam & perversam suscipiant litem fovendam; qvam pœna procuratori corporalis seqvitur. In appellatione Judices pecuniam nullam amplius deponunt.

§. 12. In locum autem ejus, qvod Rex ipse, omnes ad se, ab inferioribus judiciis transmissas,

missas, vel provocatas dirimeret lites, *Dicasterium* constitutum, qvod Regia auctoritate gaudet, & inde Regium judicii dicitur: Præses in eo, semper unus est Consiliariorum Regiorum; nunc celsissimus Comes GABRIEL FALKENBERG: in cujus absentia collegium gubernat Vice Præses, cum undecim Assessoribus: qvorũ antea qvinq; priores cum dicto V. Præside Nobilitatis Classem constituerunt, sex inferiores, Literatorũ insigniebantur nomine: verũ, non ita pridẽ, Sacra Regia Majestas, veram nobilitatem in virtute propriâ, non in claritate prosapiæ tantum æstimans, hunc intervertit ordinem, eumqve superiorem esse jussit, qvi antiqvior sederat in judicio; nec amplius curæ est, num stemmate nobiles sint, nec ne, dummodo Regi & Patriæ inservire qveant. ad cætera Collegii munia exseqvenda, adhibiti sunt Advocatus Fisci, Secretarius, duo Notarii, vice Advocatus Fisci Actuarius, tres deniqve Amanuenses. adsunt & hic Advocati litigantibus auxilio. admittuntur, præterea non pauci ex studiosa juventute intra collegium, ut auscultando praxin addiscant, & ad ejus generis officia, se idoneos reddant.

§. 13

§. 13 Est & *Satrapæ* hic residenti, qvi nunc Generosissimus Dn. Jacobus Bure, suum *judicium*, in tres regiones, Finlandiam stricte sic dictam, Satacundiam, & Alandiam, extensum; qvod antea Generali Gubernatori, in totũ Principatum competebat, eminentiori in gradu. Satrapæ, exceptis aliis perplurimis, datum est inspicere; ut suæ præfecturæ incolis, præcipue rusticis, ex æqvo agri, sylvæ, prata, & aqvæ, cum cæteris necessariis dividantur: ut æqvaliter pro modo bonorum tributa imponantur, etiam urbanis: & si lites similia attingentes oriantur, dirimere: deinde procurare rite census exigi, & regio ærario inferri: deniqve, adesse petentibus exsecutionẽ eorum, de qvibus in judiciis sententia lata est. *Cancellaria* vocatur, ubi plerumq; istas sui officii curas agit; operã ipsi præstantib⁹ Secretario, & aliqvot scribis, paret ei qvoq; Camerarius, qvi tamen qvoq; solus, cum suis amanuensibus, singulare *collegium* constituit; partem negotiorum Satrapæ expediens, æqvam agrorum proportionem cum tributo maxime spectantium, & eorum legitimam numerationem. ad hæc Satrapæ, suorum officiorum rationem, reddent Qvæstor, Secretarii legionum, & præto-

tores rurales: & qvi ſunt alii minorum gentium. In *militaribus judicant* Tribun⁹ & reliqvi Officiarii, ſecundum Articulos militares.

§. 14. Præterea, *judicium* qvoddam hic habetur, Svetice vulgo *Acciis-Rätt* vocatum, a cenſu iſto *Acciis*, qvod pendi ſolet a civibus, pro omni molitura, piſtura, potus coctione, laniena, & qvæ ſunt reliqva: iſte cenſus hic ſolvitur; & ſi qvis eum omiſerit, a Conſule juſtitiæ, & Inſpectore vectigalium, judicatur eundem expendere, addita mulcta: ſic etiam, ſi qvis neglexerit, vectigal debitum in telonariis, pro advecto in urbem, edere, adjudicata Fiſco merce, mulctatur. huic judicio ſubſunt Telonarii, Acciſi & vectigalis Exactores & viſitatores.

§. 15. Peculiare inſuper *judicium* & jus, a Sacra Regia Majeſtate, *Academiæ* noſtræ indultum eſt. Cancellarius, unus ex Conſiliariis Regiis eſt; idemqve maxime, qvi Præſes Parlamenti Holmenſis: nunc Celſiſſimus Comes LAURENTIUS WALLENSTEDT. Pro-Cancellarius ſemper erit, ſecundum tenorem conſtitutionum Academicarum (*a*), Epiſcopus Aboënſis: hodie Reverendiſſim⁹ Dn. Doctor JOHANNES GEZELIUS: qvi, & Rector Magnificus, hic ſemper Profeſſorum

(*a*) *Cap. 2.* unus;

unus; in præſenti Celeberrimus Dn. Prof. Eloqventiæ Mag. CHRISTIERNUS ALANDER, cum undecim reliqvis Profeſſoribus Ord. Senatum abſolvunt; præſente etiam Secretario. in Sigillo, ſuo Academico vaticinium illud (*a*): *Ex mari & aqvilone congregavit eos*: per DEI gratiam, in his terris impletum eſſe, grata mente & devota oſtendunt. jus dicunt in Academicos, juxta Conſtitutiones Academiæ clementer indultas (*b*), *in qvibusdam caſibus peculiare, & a communi jure diſtinctum;* cætera lex patria civilis peragit; cauſæ criminales ad Judicium Regium deferuntur. præter dictos ordinarios Profeſſores 12, tres ſcilicet Theologos, Jurisconſultum unum, & Medicum, ac ſeptem Philoſophos, extraordinarii qvidam ſunt, nunc Theologiæ duo; nec non Qvæſtor, duo Adjuncti, qvorum alter ſemper Secretarius eſt (*c*); Bibliothecarius, ejusqve vicarius, ſicut & Secretarii. Regiis alumnis 48, omnibus ſeptimanis orationem ex Cathedra declamantibus, & ſi alia diſputatio non impediat, theſes a Præſide exhibitas ventilantibus, 4 ex ordine Profeſſorũ qvotannis præſunt; in dictis diſputationibus, eos mo-

(*a*) *Pſ. 107. v. 3.* (*b*) *qvæ videantur.* (*c*) *Conſt: Acad.*

moderantes: qvibus & Iuus est Notarius. Senatus mandatorum curam gerunt Prætores duo, totidemq; Ministri publici, Præfectus vigiliarum, octoqve vigiles.

§. 16. In *Ecclesiastico Consistorio*, Episcop⁹ cũ trib⁹ Professorib⁹ Theologiæ, & nunc qvidẽ duobus aliis Philosophis Ecclesiastis, præsente a Secretis Notario, qvæ ecclesiastica sunt, atq; in lege ecclesiastica A. 1686, a Serenissima Regia Majestate, edita continentur, judicant. *Si qvid de Templi structura & ordine agendum est*; consultant de iis rebus Toparcha, cum Episcopo, & ordinario Clero urbico, ac Consules; non exclusis, uno, vel duobus, ex civibus honoratioribus. Oeconomus, redituum templi rationem reddet & expensorum; cunctaqve ad illa spectantia curabit. ministrantes sunt, Æditui & vespillones.

§. 17 Hæc jam sunt Aboæ judicia; hi conventus; hæc collegia; qvot in nulla alia Svecici imperii urbe, præter sedem Regiam Holmensem; qvæ vel sola, sine alia dignitatis consideratione, eam celebratissimam reddere possent; unde in urbiũ serie a Regia Majestate lextus huic assignatus est locus (*a*).

§. 18. Viso igitur, qva ratione Respublica

(*a*) *vid. decretum comit. Holm: A: 1640. 26. Jan.*

ab intra tuta sit, videlicet justitiæ cultu; haud indecenter, de externæ securitatis instrumento, *militia*, videlicet, subnecto. fuisse ea opus in Regali qvondam sede, patet: adfuisse Regibus suos satellites, si non alias, certe ad famam adventus hostilis, vel in *præliis, in Finnia satis frequentibus* (*a*), armatos, ex seipso manifestū est. nec penitus inconditam disciplinam militarem veterum Finnonum exstitisse, arguunt tot bella eorum, tot fortia facta, excursiones & coloniæ: adeo ut & Saxo Danicus, Svecis & Finnis non satis æqvus, de eorum tamen fortitudine militari loqvi cogatur; nimirum dum dicit (*b*): *Regnerum Regem Daniæ conflixisse cum Biarmorum* (ut is per contemtum vocitat) *ignobilis vulgi, & despicabilis populi parva manu; & devictum, amisisse illud gloriæ decus, qvod Imperatorem Carolum Magnum superando, acqvisiverat.* unde apparet, fortiter & prudenter etiam, tantum Regem vincendo, pugnasse Biarmos & Finmarchos, qvi ad illos confugerant. Biarmos autem etiam Finnos fuisse, qvanqvam diversis Regibus subjectos; scriptores rerum gesta-

(*a*) *Cosm: Munst. l. 4. c. 34. Laur: Paul. l. 1. c. 26. Bur: p: m: 54. Narsius in ad Mosch. Russ. Metr*

(*b*) *Hist: Dan: l. 9. Ol: Mag: l. 4. c. 1.*

geſtarum clare teſtantur (*a*). addam, qvod *Olaum pulchricomum Norwegiæ Regem, furtivam incurſionem in ſe facientem, magna clade affectum iidem repulerant* (*b*). ſit & teſtimonio, excurſio illa adverſus Svecos, tempore Siggonis: de qva prius (*c*). &, ſi omnia alia omittam; obſervatum eſt in Hiſtoriis, multa Finnonum prælia cum Svecis memorari; ex hoſtili etiam animo, Finlandiam, tanqvam Fiendeland / ſecundum opinionem nonnullorum (*d*) dictam; non tamen ſæpius, qvam bis, aut ter, ad ſummum, eſſe victos, ante Ericum ſanctum: cum aliæ innumeræ gentes, ſæpiſſime, Svecorum jugo ſint ſubjectæ: qvibus ſane non valuiſſent reſiſtere, nec tantas alias res efficere; ni ordines in pugna obſervaſſent, & militarem diſciplinam, ſecundum ea tempora ſatis bonam, exercuiſſent. Qvid perpetraverint *Vandali* (*e*)? *gens* ut probavi (*f*) Finnica, qvæ *par virtute Gothis* eſt habita (*g*): qvod tot adhuc ab ipſis denominata loca comprobant: utpote *Andaluſia*

(*a*) *Chron: Norw: c. 21. Atl. Rudb. b. 158.* (*b*) *dict. Chron. N. c. 22.* (*c*) *c. 2. §. 3.* (*d*) *Bur. deſcr. Svec. p. m. 54. Zeil. p. 28.* (*e*) *vid. Wand. Alb. Krantz. Joh. M.* (*f*) *cap. 2. §. 8.* (*g*) *Joh. M. l. 1. c. 20.*

Andaluſia Hiſpaniæ, tanqvã Wandalers hus (*a*): *Veneti abiis oriundi* (*b*): Vindelicia: Vindobona ſedes imperii: Windiſk marck/ ubi lingvam Finnonica mixtam in uſu eſſe, a qvodam vetere decurione, Guſtavi Magni milite, audivi: *Moſcoviæ*, nobis Wändälåiſet dicti a Wanaler: Livoni, Carelii, Lappones, extra controverſiam poſiti, ſunt originis Finnicæ: *Finvidia pars Smolandiæ, olim Finnia dicta* (*c*); num non a Finnis eam occupantibus? *Fionia inſula Danica, cujus incolæ qvondam Fini dicti* (*d*), *denominatur à Finnis* (*e*). nec non *Samojedia*, qvaſi Suomi jätti/ id eſt Finno reliqvit, ſcil: incolas in hac regione. nec heic referre pigebit *Juhones* & *Mattiacos, ſedes qvondam habentes, ubi nunc comitatus eſt Naſſovienſis cum Vetteravia, & Haſſiæ parte, qva Marpurgum olim Mattium* (*f*). qvos populos haud inepte exiſtimaverim, non tamen prorſus affirmo, Finnorum colonias, atqve ex Ducum ſuorum Juha & Matti/ id eſt Johannis & Matthiæ nominibus, eam nactos appellationem. qvæ ſingula clare demonſtrant, Finnos anti-

(*a*) *Cluv. l. 2. c. 6.* (*b*) *Joh. Mag. l. 6. c. 22. Paul. Goth. l. 3. c. 13.* (*c*) *Ol. M. l. 7. c. 12.* (*d*) *Ad: Brem. de ſitu Daniæ* (*e*) *Grotius in Præf. ad Hiſt. Regum Norw.* (*f*) *Cluv. lib. 3. c. 3.*

tiqvos militiam calluiſſe, cum eas potuerint capere regiones, & ſedes retinere. inde hæc fortitudinis teſtimonia, ante MDC annos ab Romano ſcriptore (*a*) ipſis dantur: qvod ſit illis *mira feritas*, nimirum bellica: contrarium enim alias infra patebit. & alibi ait idem: *Finni ſecuri adverſus homines, ſecuri adverſus Deos, rem difficilimam aſſecuti, ut illis ne voto qvidem opus ſit.* egregium ſane gentis noſtræ elogium! qvid enim illa ſecuritas, niſi Finnonicorum armorum terror, apud vicinos populos? qvid? niſi inſigne bellicæ virtutis encomium.

§. 19: Qvalis autem vetus illa noſtratium fuerit militia, pedeſtris ne, an eqveſtris; vel num etiam navibus pugnare ſveverint; paucis inqviram. *pedeſtres fuiſſe rupturas*, in conflictu Olai Norvegi cum Biarmo Finnis qvidem legimus (*b*). alias tamen qvoqve conſtat, in peditatu, optimas eſſe vires; & illis commodiſſimas: ſi ſubitæ ab hoſtibus fierent impreſſiones, potuiſſe repentino in caſu, non tam ordinari eqvitatus, qvam pedites cito cogi in juſtam aciem, & hoſti objicii. cum ipſi, autem, alios, eadem incurſionum arte, infeſtarent, *neceſſe eſt eqvos adfuiſſ*

(*a*) *Tacit. in fine libri de Germ.* (*b*) *Chr. Norw. c. 21.*

fuiſſe illis: ſiqvidem, nec totæ acies, ei negotio adhiberi potuerunt, ceu tumultuario, nec accepta præda, vel damno facto, parva manu conſultum erat, reſiſtere hoſti occurrenti: ſed, ut in ſimilibus mos fuerat, acta præda, aufugere: cui, utiqve, humanæ currendi vires, etiam ſpoliis aggravatæ, non ſuffeciſſent; ni jumentis potius impoſitas ſarcinas ſibi conſervarent, & ſemet eqvis ipſos periculo eximere ſtuderent. Sed *nec naves eis ignotæ*, aut extra uſum fuerant; in Finnica enim lingva, *maximi generis navis* appellatur Laiwa/*cymba* Wenhe/*linter* ruhi/ &c. venit præterea. Magog, ex Schytia in Scandiam, *trajiciendo maris Venedici ſinum* (a): unde, noſtris ignotum navigiorum commodum, exſtitiſſe neqvit, qvi ipſi tunc navibus eſſent vecti, & eas fabricaviſſent. & qvod in militaribus qvoqve expeditionibus uſurpatæ fuerint, oſtendit Sigtunæ fundatio: qvæ, ut ſæpius dictum, ob Finnonum irruptionem in Sveciam, procurata eſt & effecta. qvam qvidem mari factam, nos docet, minima inter Finlandiam & Sigtunam diſtantia, 40 ferme milliarium, ſi recta mare tranſcurras; maximum vero & difficilimum fuiſſe iter terreſtre, circumeundo totum Bothnicum

(a) *Joh: Mag. l. 1. c. 4.* Si-

Sinum, ultra 200 milliaria: nec concedimus, per Finnos illos, maxime ſeptentrionales, intelligi, qvibus ſane via terreſtris longior maritima non eſſet; ſed meridionalem potius plagam incolentes; conjunctis Æſthiorum viribus, qvib⁹ fere impoſſibile eſſet, tantum itineris terra perſeqvi, tales adornantes expeditiones. ut jam non memorẽ *navalia noſtrorum cum Ruſſis prælia (a)*. & qvod non inconſulto, urbẽ, fundatores ej⁹, in loco mari tã propinqvo, evexiſſent; niſi reſpectu utilitatis ex navigatione: nam alia, civitatis, ad littus poſitæ, cõmoditas, vix ſe inſinuat.

§. 20. *Modum* veterem *pugnandi* apud Finnos deſcribit Olaus Magnus (*b*). *Qvod nimirum, ſecuribus dolabrisqve uſi fuerint adverſus latrocinantes Moſcovitas: fundis & jactilibus ſaxis, primos eorum fregerint impetus, tam experti jaciendo, ut nullus fruſtra pereat jactus: longas qvoq; habuerint haſtas abietinas, qvib⁹ clavũ præfixerant: ſolitos etiam reſtes, tanqvã laqveos, hoſtib⁹ injicere, iiſq; ad caſum eos ſolicitare: ut & funiculo, qvatvor vel plures palmos longo, ad baculum alligato, ejus extremitati addito lapide, eqvorum pedes involvere atqve poſternere: nec non mordacium interdum canum adjumento uti.* ea in repentinis tumultibus

(*a*) *Coſm. Munſt. l. 4. c. 34.* (*b*) *l. 11. c. 12. 13.*

bus fieri. habere autem & justa arma: *lanceas, jacula, gladios, & pugiones; & præsertim arcubus (a) præcellere.* defensiva in subitaneis arma fuisse, ut & in prævisis bellis, *galeas ex ungvibvs boum & rangiferorum ingeniose connexis; & qvibusdam, exuvias volucrum, ferreo filo munitas; demum corium super ligno ad formam capitis contractum & aëre siccatum; thoracis vero loco, byeme pilosas pelles, superfusa aqva in glaciem coëunte, indurata. alias sæpissime clypeos.* usurpasse eos etiam interdum *munimenta glacialia (b). & loco fossæ in circuitu ruptam glaciem, eamqve sic apertam conservatam assidue.* ex qvibus prudentia eorum militaris clare elucet. &, nec caruisse eos arcibus & munimentis terrestribus, præsumi potest: qvanqvam taceat de iis historia.

§. 21. Hodie, licet ordinarie, excepto insigni prorsus civium armatorum numero, nulli Aboæ sint milites, nullaq; alia præsidia, ideo de moderna militia non aptũ videatur differere: qvod tamen & illa, qvæ ruri habetur, si necessitas exigeret, in urbis tutelam daretur, de ista pauciſſima dicam: abundat Finlandia, tam copiis terrestribus, qvam nautis, in omnem casum paratis. arma illis similia aliarum Europæ nationum armis; eadem qvoqve excercitia. qvantum

(a) *Ol. M. l. 4. c. 4.* (b) *l. 11. c. 21. 24.* au-

autem valuerint in bellis Finni ſemper, variæ occaſiones dudum comprobarunt. non eſt minimum, qvod Svecis ubiqve mixti, paria & felicia patraverant; juxta illud(*a*):

Finnoniis mixti Sveones mandata capeſſunt:
Utraqve gens operis ſedula, Marte potens.

Sed vis magis? unicum dabo, etſi plura ſuppeterent exempla: *Jacobus Pontus Delagardie, adverſus Polonos pugnans, cui expeditioni Finni ſumum momentum contulerant* (*b*), *3 eorum ſigna, duobus Finnorum ſignis delevit* (*c*). aliud ſupra memoratum (*d*); *qvod DC Finni ruſtici, CM Moſcovitas profligaverunt.* En! ex liberalitate tertium: Cum Poloni ad Wallhoviam cæſi eſſent;

Finnonica imprimis hæc parta a gente trophæa,
Dum gens ſpectatrix cætera Martis erat.
Finnonium ſolitus riſu contemnere robur,
Qvam bene Finnonio turgidus enſe cadit (*e*).

& adhuc maximum; Finni maxime erant, & perpauci alii (*f*), cum qvibus Guſtavus Magnus

(*a*) *Narſius in de Duna ponte ſtrato.* (*b*) *Joh. Widekindi bell. Svec. in Moſc. geſt. l. 1. c. 10. 13. & l. 3. c. 22.* (*c*) *Locc. l. 8.* (*d*) *cap. 2. §. 8. ex Bur. p. 42.* (*e*) *Narſius in Poëm. Miſcell.* (*f*) *vid. Orat. Heinſii, Skyttes, Buchneri, Virdungi, p. m. 155. proſa Winſemii, p. 268. Gebhardi, &c. &c.*

gnus Germaniam perrupit, usqve terminos Italiæ; ubi audientes Finni priscorum Gottorum, & suæ propaginis Vandalorum, res Romæ gestas, qvantum sibi viæ Romam restaret, scisciati sunt, ut eorum facta exæqvare possent, & Papæ condignum tribuere præmiũ: unde tale ipsis encomiũ prognatũ: *stabant Finni, ut exili corpore, ita valido, compacto, inconcusso, vi atq; animo, qvi mille passus supra corpus emineret; qvi ut mortem metuant, aut hostis causa loco abeant, non magis exspectandum, qvam ut elementa rerum, viribus humanis cedant, &c.* (a). Et aliud: *Finnonibus, inexhausti hostes sternendi ardor, novum* HACCAPELORUM (Hackapääl id est: pro viribus cæde, feri, verbera) *peperit vocabulum; vocabulum, ad cujus auditum semper exinde Polonia contremuit, qvodqve postea Austriaci & sacri (si dis placet) fœderis defensores raro sine horrore, sæpe cum sine vitæ acceperunt* (b). Tertium addo:

Tomento non Fennus eget, supraqve caducum
Fortunæ positus, non hanc, ut cætera turba,
Nec voto, securus adit. ---- & post pauca:
Non timuit gens Fenna necem, ceu turbine qvodam
Vecta per adversas sparsit se tota cohortes,

Pro-

(a) *Heinsii Paneg. ad Gust. p. m. 25.* (b) *Bened. Skytte. parent: in G. A. p. m. 19.*

Propositum factura mori, vel vincere dextra,
In qva fata ferat. - - - - -(a)

Indeqve *Finni*, *Martis pulli* (*b*), *Ad bellum non facti, sed nati esse videntur* (*c*). Essent sexcenta alia, qvæ enumerantem dies deficeret. At tantam in viris fortitudinem ne mirere; cum & mulieres nostrates, eo audaciæ processerint, ut bella olim gererent & arma tractarent: namq; A. C. 53, *Qvenlandia* (*qvæ Latine dicta terra Fœminarum & Amazonum, vere Finlandia est* (*d*)) *Amazones, cum 80 annorum bellum gessissent cum Emundo Sv. Rege, tandem, cum reliqvis Finnorum attritæ sunt* (*e*). qvali animo, nec nunc destituuntur: nuper siqvidem proxime præteriro Martii mense, in munimento Neumünde prope Rigã, mulieresuna cum viris suis, oppugnantes Saxones, explosis bombardis depulisse,& spoliatis imprimis cæsorũ cadaveribus, eadem, in defluentem Bullerå å/ imperterrito animo projecisse, nuntiabatur.

(*a*) *Pierii Winsemii Paneg: p. 39.* (*b*) *Dan: Aebr: Epist. scrib. Form. cap. 7.* (*c*) *Joh: Frid: Pöpping: Orb. Illustr. lib. 2.* (*d*) *Joh. Widek. Lum. Chron. Atlant. Rudb. Verel. in notis ad Herwora c. 1. Petr. Salan. in not. ad Egilli & Asm. Hist. c. 10. ex fragm. Hist. Ol. Tryggwasonii.* (*e*) *nom: Joh. Widek. Lum. Chron.*

§.22. Verum nec ad *militiam marinam*, inutiles sunt *Fenni*, sed *experti & audaces nautæ* (*a*). occasionem exercendi semet, Aboënses præsertim, & vicini ruricolæ, optimam habent; tum ex navigatione, commercii causa Holmiam semper, & alia ad loca, Germaniæ qvoqve instituta; cum etiam ex piscatione, qvamobrem tenentur omnes urbes certum Regi apparare nautarum numerum: & qvidem Aboa 45. qvod autem aliqvid & in pugnis navalibus potuerint; erit id documento, qvod conjunctim cum Svecis in classibus locati, in omnibus prœliis præclara ediderint facinora: solos etiã aliqvando, se viros præstitisse deprehendo: utpote dum A. 1522, Thomas præfectus arcis Aboënsis, Christierni Tyranni asslecla, cum aliqvot navibus bellicis, commeatu onustis, Holmiam navigans, a Flemingo Gustaviano Admirali, per insidias caperetur, *navis* una *Finnonica Priitsia dicta, fortiter a meridie ad vesperã dimicans, non aliter qvã igne injecto subigi poterat* (*b*). ob qvalia exempla exteri, *septentrionales & Hyperboreos hos terrores, a DEO asservari credunt, ut pro alia pœna, qvando & qvibus visum fuerit, immittantur* (*c*).

(*a*) *Phil. Honor: de statu Reg. Sv. c. 3.* (*b*) *Locc. L. 7. p. 361. & 364.* (*c*) *Locc. L. 6. p. 216.* (*d*) *Nicephb. Greg. Hist Rom. l. 2.*

§.23

§. 23. Ut vero ceſſantibus armis, præcipuum urbium commodum & finem, *mercaturam* eſſe, notum; atq; ex eo ejuſdem felicitatem æſtimari, qvo majora cum vicinis & peregrinis exercet commercia: ſic operæ pretium erit inveſtigare, num & Aboa noſtra, primis temporibus, ea curaverit. dubium id diu eſſe neqvit, conſideranti ipſum urbis nomen Turcu/qvod rerum venalium receptaculum expoſitũ dixi (*a*). ſeqvitur ergo fuiſſe mercaturam hic: at qværis, qvantam? num peregrinis mercibus memorabilem, an proximi ſolum ruris egeſtati adſtrictam? refero meam eſſe ſententiam, repetito argumento, non fuiſſe urbis Auctori curæ, propinqvus ne eſſet amnis, vicinum pelagus; ni iſtam perpendiſſet navibus merces advehendi commoditatem: nec hunc præcipue locum, præ ſalo & flumini inſtantibus, tantum placuiſſe eligi; ſi abfuiſſet portus ratio, in toto ducatu præſtantiſſimi. unde etiam abſqve commerciorum uſu, & propter eum inſtitutis peregrinationibus, exteræ, Fennis qvondam notæ, nationes, & hinc illis petita conjugia? ut de *Saxoniæ Rege Henrico* narratur (*b*): illum, *Signen Finniæ Regis Sumbli filiam*

(*a*) *ſup. c. 2. §. 2.* (*b*) *Saxo Gram. lib. 1. p. 8.*

liam, vindicatam a Gramo Daniæ Rege, cui prius fuerat promissa, desponsasse. qvæ voces innuunt pacifice facta ista sponsalia; nec, ut *antiqvis moris erat* (a), *raptu & certaminibus. gesta hæc sunt* (b), *regnante in Svecia Sigtrugo, altero Grami socero: cujus avus coætaneus Davidi & aetatarum Regi perhibetur* (c). & si dicatur bellicis expeditionibus innotuisse hos Reges invicem, & tandem inter ipsos familiaritatem & amicitiam accrescentem, sacro conjugii fœdere confirmatam esse; nec id ad probanda commercia qvidqvam facere: facilis ero concedendo prius; sed & illud, ad commercia dedisse occasionem, qvis inficias ibit? namqve nostros vidisse in remotis a patria oris, dum ibi, aut amice, aut hostiliter versarentur, res sibi domi non occurrentes, & tamen utiles, sibiqve iterum esse qvibus indigerent illi, atqve ex occasione tali commercium instituisse. habetur qvidem notatum, *Norvegos sciurorum pelles a Finnis emisse* (d): solitos *Hispanos & Græcos, a Magis in* Kyr-

(a) *Herod. initio operis.* Göthrikz Saga/ *& notæ Scæfferi ad eam. Paul. Got. L. 2. c. 10* Herwara Saga. Herraudz och Bosa Saga &c. (b) *Joh: Mag. L. 2. c. 5. Sax. L. ult.* (c) *Er: Pom. Hist: Dan: supra C. 2. §. 7.* (d) *Chron: Nor. C. 510.*

Kyrland/ *insularum in mari Balthico maxima, responsa petiisse; eamque esse octo dierum iter longam, incipiendo a* Girkslät (*a*). quã celeberrimꝰ Rudbeckius (*b*) *Finniam esse dicit, denominationẽ illam a sua parte* Kyro *paroeia Satacundiæ, nactam: idemq; evincere nomen* Kyrkslät/ *Paroeciæ Nylandiæ, immutatum a* Girkslät/ *Græcorũ campo;* Girkar *enim, Græci veteribus Gothis dicebantur* (*c*). advenit, *Quod A. 1686 in paroecia* Uskela/ *ejusque villa* Saris/ *inventi sint nummi Arabici quidam, & Anglici multorum generum, quorum novissimi Æthelredi Angliæ Regis, eo nomine ultimi, inscriptionem habuerant, regnantis in fine sec: 10 a nato Christo: atque aliquanto post, vel eodem tempore fuisse illos defossos, patet ex eo, quod posteriorum Regum nummi in eo numero non fuerant, nec hi prius esse potuerunt quam cusi sunt* (*d*). unde concludo commercium Finnones habuisse, cum nominatis gentibus, si non immediate, cum illis longius dissitis, cum vicinis tamen.

§. 24. Qva illud autem ratione peractum sit,

(*a*) *Ad. Brem: de situ Dan.* (*b*) *Alt: a 338.* (*c*) *LL. West-Got: tit.* Ärfdabolkär. *notæ Verel: ad Hist: Gotr: lapides Runici 1. 2. a Bur. descr.* (*d*) *Thes. num. Svet: Nobil. Brenneri* §. 10.

sit, pono hic ut alibi (*a*), primum viguisse *mercium commutationem*, sicut apud vicinos Sveogothos (*b*); & hodienũ Turcas (*c*). sed, cum res permutandas animadverterent, non semper ejusdem esse valoris: hinc ut æqvalitas illa obtineretur, existimo, metallo usos rudi, atqve ad rerum pretium pondere æstimato; *qvi mos Israëlitis proprius fuisse* legitur (*d*). pondera vero majoribus nostris usitata fuisse, innuunt voces Leiwiskâ 20 *librarum pondo*, & Naula *libra*. at cum & illud non semper bene conveniens experirentur, tum ob difficultatem dividendi, in tam exiguum, ac interdum opus erat, cum ob molestiam ponderandi, in qvalibet occasione; nec alias certum erat de æqvalitate pretii cum merce: qvamobrem necesse erat signari metallum, semel justi ponderis expertum; unde nata commoditas monetæ (*e*), utpote ratio mercaturæ faciendæ facilima. qvam si propriam sibi Aboa habuerit, causa sane dubitandi est, nullis apparentibus notis. ha-

(*a*) *Tacit. de Ger. Puf. de off. hom. & civ. L. 1. C. 14. Oeconomica Gez. part. 2. c. 2.* (*b*) *Locc: Ant: Sv. L. 2. c. 16. Wex. l. 7. c. 1.* (*c*) *descr. Turciæ ex Busbeqvii Epist.* (*d*) *Gen. 23. 16. Jos. 7 21. I. Par. 22. 25.* (*e*) *Insp: Jac. Lamp. de natura nummi.*

habitam tamen in Finnia, præter modo allatum thesaurum inventum, etiam indicat Historia *Olai Norvegi, qvi in signo Dei Biarmensium, nummos inventos abstulit* (*a*).

§. 25 Postqvam Regi Sveciæ Aboa parere didicit, nummo etiam usa est Svecico, ipsa tamen diu privilegium cudendi habens (*b*); & egregium mercaturæ fecerat incrementum, hostilitate illa ablata, qvæ grandi prius fuerat impedimento, negotiationi invigilantibus: qvæ celebris sane ante aliqvantum temporis spatium, hic exercita est; fuerant enim hic cives, possidentes; & plura maximi generis navigia: ut præteream comeantes huc freqventes exterorum. nunc autem qvod talia hic non reperiantur, partim ex omnium rerū vicissitudine oritur; nam *Nullus ubiqve potest felici ludere dextra*: partim, qvod minori molestia, jam Holmia, qvæcunqve necessaria afferunt; nec censent opus ad dissitas oras excurrere, cum propius qvæ volunt accipiunt: inq; eum finē hic nundinæ habentur ter Anno, scilicet 19 Jan. 17 Jun. 8 Sept: & maximum est, qvod observato lucro, ab exteris, in suis extollendis & huc vehendis facto, qvamdiu nostrates in

(*a*) *Chron. Norw: C.* 22. (*b*) *sup. C.* 2. §. 12

antiqva ſimplicitate morantes, ea impenſius admirabantur & æſtimabant, qvæ peregre advenerunt, qvam qvæ domi æqve bona, & ſi alias non meliora, utiliora tamen habuiſſent; appoſita cura, jam domeſtica multa, meliori pretio & cultura, digna invenerant; atqve neglecta a ſe antea: præferunt tantopere placitis prius externis, in vilius jam recidentibus. *nihil enim ad ſuſtentationem, & vitæ humanæ uſum, nobis natura negavit* (*a*); dummodo ea inqvirere ſciamus. ſint exemplo margaritæ in fluminibus noſtris freqventes & pretioſæ; ſint prata cappari referta: qvæ tamen non neceſſaria qvondam ab aliis ſatis care redemta, nunc minori ferme divendimus. Magis itaqvehodie Aboënſibus domeſtica placet mercatura, qvam extranea; licet (proh dolor) & adhuc inſanus ille luxus plerosqve premat, peregrina ut rara & bona, domi nata & obvia ſæpius, ut vilia æſtimantes.

§. 26. Hinc etiam fit, qvod lubentius, qvamvis cariora, & paris, ſi non inferioris dignitatis, qvædam, diſſitis in oris fabrefacta, recipiantur; cum tamen *artes manuarie*

(*a*) *Wex. L. 6. c. 5. Paul. Got: L. 1. c. 26. adde Ver. in not. ad Herbor. Hiſt. Bur. p. 54.*

ariæ, aut olim viguerant, aut hoc tempore vigeant, vel vigere possint, hic æqve perfecto in gradu, si modo diligentia adhibeatur. ut primum ergo sciamus, an aliqvas, & qvas artes, prisci nostrates coluerint; omnis esset movendus lapis, sed parvo cum fructu, cum lateat ea notitia admodum profunde: nisi qvod putandum eos maxime *lignariæ* operam dedisse: idqve ex occasione, qvam natura præbuit, hic, supra qvam alibi, sylvas procreans: cum, scilicet, eas cæderent, ut spatium habitandi & serendi haberent, deinde domos ex iisdem sibi struerent, & ad arcendum frigus uterentur; postea optimi fabri lignarii evadentes: qvod clarum est, non solum ex *navibus illis*, nunc Skutor dictis, *qvas maximis* (Skep) *velociores ædificaverant* (*a*); sed etiam ex artificiosissima illa *Biarmiæ Regis aula, qvæ centum habuerat januas, inter illas, centum fenestras, sub unaqvaqve fenestra mensam* (*b*). Idem stat judicium de cæteris artibus, qvarum culturæ natura favere visa est, suppeditando materiam: ut conficiendi ex lana & lino qvæcunqve necessaria, & qvæ sunt plura, ex antiqvitate nobis ignota. §. 17.

(*a*) *Chron. Norvv. c. 399.* (*a*) Herraudr och Bosa Saga.

§. 27 Propinqvioribus certe temporibus, merito Finni, ex re lignaria laudantur: ostendunt id ædificia, terris aliis qvoad nostræ structuræ elegantiam negata: testantur naves haud inelegantes & infirmæ; qvas hac qvidem in urbe propter longe advehendam materiã non conficiunt multi, sed plerumqꝫ aliis in Finniæ nostræ locis: qvod hic pariter possent, si tam bona facultas esset ædificandi, testimonium ejus rei habe ab Olao Magno, (*a*) dicente: *Gens Finnonica lignariæ artis peritissima, ea compagine & robore, vel forsitan meliore, triremes conficere novit, uti insigni industria apud Venetos fieri vidi.* En aliud (*b*): *Ex Finlandia navium ædificandarum magistri & operarii in Sveciam petuntur.* artem struendi domos, qvod ante aliqvot secula calluerint, indicio sunt tẽpla lapidea insignis altitudinis, ut hoc præcipue Aboënle, & alia passim ruri occurrentia, non contemnendi operis: & arx ceu vetusta satis, & cæteræ recentiores. ne jam memorem *subterraneam* illam *porticũ* in longũ porrectam, qvam e Schola Cathedrali ad templum Divæ Mariæ, antiqvitus Monachi perhibentur effodisse; illa qvanqvam incumbenti domorum moli, arvis, & ipsi amni sub-

(*a*) *L. 10. c. 3.* (*b*) *Phil. Hon. de stat: reg. Sv: c. 2.*

ſubjecta ſit; tot tamen annis, qvantum novi, vitium non fecerat; egregium certe ſuum commendans artificem. de mulierum aqvilonarium induſtria hoc habeo (*a*): *qvod miro ingenio incumbant texturis lineis laneisqve, formasqve excipiant texturæ ex floribus, iride, aut frondium umbris, ſuper aqvas ſole ſplendente reflexis: retiaria vero intexta filorum opera, aqvilonares mulieres facillime antecedunt reliqvos orbis artifices.* qvod adhuc experientia dicit verum; qvamvis luxus id Aboæ nunc non nihil vetat fieri. Etſi & hodie *linteum* a textoribus hic conficiatur, cui cedere bonitate cogetur Sileſicum & Veſtphalicũ: imo Hollandicum tuto addere poſſem, prætereo tamẽ ejus mentionem, ne invidiam incurram. texitur ab iiſdem *pannus* veſtibus uſitatiſſimus, etiam ille qvi *Calminck* nobis dicitur, & plurima alia jam feliciter imitantur noſtrates. omnia artificia prolixum foret enumerare; nec e re duco, qvæ notiſſima ſunt, & toti orbi communia, recenſere; contentus ea demonſtraſſe, qvæ in excellentia qvadam culta ſunt, licet jam nulli ſumma arti opera deſit (*b*).

(*a*) *Olaus Magnus lib. 13. c. 9.* (*b*) *conf. Narſium in de Duna ponte ſtrato.*

§. 28. Præcipua heic impenditur cura *cibis*, tam *comparandis* variis modis, qvam elegan-ter *apparandis*, qvo in negotio Aboa noſtra nulli cedit urbi, nec Finnia regioni: *rumpantur ut ilia momo. Fruges*, ne corrumpantur, ſi diu-tius in acervo jaceant, in domibus propterea factis, nobis Riihi dictis, exſiccantur: qvo fa-cto, ſi vel qvam longum tempus iſmotæ eſſent, bonitati nihil decederet. *Carnes & piſces*, ſale, ſole, & fumo, in diuturnam durationem præ-parantur. *Eſt nobis caſeorum laudatiſſimus ſapor, cum celebratiſſimis Parmenſibus certaturus* (*a*). Eſt *butyri* magna copia, & *lactis* multifariam ſervati: pinſuntur ſapidi *panes*: coqvuntur *cibi* optimi, innumeri: apparatur *potus hor-daceus*, extraneis ſvaviſſimus; ſublimatur *vi-num*. Peculiari & alibi non viſo pulmenti ge-nere utuntur & noſtri, ex ptiſana ſiliginea primum cocto, dein adinſtar panis, in vaſis tamen corticeis, Fennis Tuohi rowe / for-nacis calore toſto, qvod vocatum Mämmi / coloris qvidem nigricantis, ſed inſignis dul-cedinis eſt; & in memoriam azymorum die Paſſionis Chriſti comeditur. Adhæc ſingu-laris uſurpatur ſpecies panis optimi, ab aqva ferventi Watkeipä denominati. qvæ omnia apud nos, non coqvi, & piſtores, & potus co-

(*a*) *Ol. M. capite* 8. cto-

ctores, qvorum præcipuum penes alios officium, imo magnum artificium exiſtit, ſed mulieres ſingulæ, in his & omnibus aliis domeſticis negotiis perfectæ, procurant, peragunt & efficiunt: nam qvælibet fœmina, qvæ hîc nata, induſtria & proba dici affectat, illa callebit: ſin minus, Oeconomiæ bene gnara, qvod eis, ultra qvam alienigenis, magnopere cordi eſt nomen, non audiet, ſed probrum pro honore reportat. magnum earum rerum adjumentum, eſt cura *hortorum*, qvæ nec penitus hic langvet, ut cuiqve obvia & expoſitione non eget; cum eam omnis generis *aromata* hic naſcentia prædicent; imo *crocus* ruri inventus; loqvantur *poma*, *pyri*, *ceraſa*, & cujuſvis ſpeciei arbutei fructus: & qvod præcipuum eſt, *uvæ Aboæ creſcentes*, qvas ſe *vidiſſe*, *palpaſſe*, *guſtaſſe*, teſtatur de patria eximie meritus, beatæ memoriæ Michaël Wexionius Gyldenſtolpe (*a*): & *citrus* ante annos circiter triginta, in flaminia Wirmoenſi, jam floribus luxurians, poſtea vero ex incuria exareſcens. qvæ ſingula gentis ingenium illuſtrant. Ut & *Sal*, olim in *Bothnia coctum* (*b*); & noſtra memoria in Alandia. Nec minimum faciet *ferrum*, qvod in Rautalambi Ta-

(*a*) *in deſcr: Su. l. 6. c. 5.* (*b*) *Ol. M. l. 13. c. 6.*

Tavaſtiæ, *ex lacuũ fundis extrahitur, inprimis rudi maſſa contectum; poſtmodum autem arte a ruſticis ſeparatum & variis uſibus aptum (a).* atq; ſic apparet ſcientias & artes qvaſcunq; neqvaqvam neglectas hic eſſe, ſed egregie omnino cultas.

§. 29. Officinas ſuas cuiq; arti addiſcendæ eſſe certum eſt, *nihil enim ſine magno, vita, labore dedit mortalibus:* induſtria opus eſt & diſciplina; qva utiqve naſcentes deſtituti, temporis progreſſu paulatim imbuimur. ſic etiam ea majores noſtros non caruiſſe ſpero; qvalis autem & qvæ illa fuerit, haud ineptum erit perqvirere. mihi qvidẽ aliud non ſuccurrit; qvam vetus qvoddam carmen patrio ſermone compoſitum: de cujus veritate ſi qvis dubitaverit, ſciat, apud priſcos qvoſcunqve populos, anteqvam norint res geſtas literis conſignare, & per hiſtorica ſcripta poſteris commendare, fuiſſe in uſu talia carmina, qvibus heroum & principum facta decantari ſolebant in conviviis; eaq; apud Sveogothos tantæ auctoritatis, *ut non dubitarit inſignis Hiſtoricus Johannes Magnus (b), ex iis ſcripta ſua roborare;* qvod & ab *aliis apud eoſdem*

(a) *Bur. derſc. Sv. p. m. 58. Zeil. p. 32.*
(b) *Præf. ad Hiſt. Sv. c. 7.*

dem fieri obſervatum (*a*). *Gallis idem uſitatus fuerat mos, ex Anglia oriundus* (*b*). nec non *Romanis* (*c*): & *Norwegis* (*d*). *Turcis etiam adhuc* (*e*). *Germanis, ea unum fuerant memoriæ & annalium genus* (*f*). *imo ipſi Dei populo*, hunc ritum, decantandi heroum facta, fuiſſe familiarem conſtat (*g*). cur non & apud noſtros, eandem conſvetudinem floruiſſe, qvis concedat? videns tantam in ruricolarum ore iſtorum carminum copiam, non niſi antiqva geſta memorantium. nec nobis illa fides derogetur, qvam alii ſibi ex paribus venditant. contenta igitur memorati carminis hæc ſunt: qvod Anderus Pyhäjoelda/ Pyhäjoen poica pyhä/ tuli Couluſta; cottas id eſt, *Andreas ex* Pyhäjoki/ *Bothniæ orientalis parœcia, venerit ex Schola domum; & interrogatus a matre,* mitäs poican cotia tulit? ongo Coulu cohdallanſa/ Turcu Uuſi toimeſanſa? *cur domum venerit: num immota ſit*

L *Scho-*

(*a*) *Loce. Ant. Sv. l. 2. c. 15. & 21. item Hiſt. Sv. l. 1. c. 1. Ol. M. l. 1. c. 36. & l. 2. c. 1.* (*b*) *Jul. Cæſ de Bell. Gall. l. 6. c. 4. Barcl. Arg. l. 4. c. 8.* (*c*) *Cato in Orig. Cic. l. 1. & 4. Tuſc. Quæſt:* (*d*) Kong. Sagan. (*e*) *deſcr. Turc. edit. Lugd. Elzev. ex Buſbequii Epiſt.* (*f*) *Tacit de Germ. Alb. Krant. Wand. l. 1. c. 8.* (*g*) *2. Sam: 1. & 3.*

Schola, & Aboa nova vigeat? respondet ille: se veniſſe ad ducendam uxorem, eamqve ex Kokemäki *Svet:* Cumâ: *negabat primum mater, verita ne repulſam pateretur, ſicut alii qvidam ex Svecia nobiles, & Bothnienſes divites: inſtante autem illo, ſibi cum illa familiaritatem eſſe; tandem conceſſit. qvamobrem adornatus bene eqvis, ſervis, & armis; inter ea 7 clypeis, ex qvibus* Yljän Kilpi Cullan kijlſi/ caicki muut hopian hobdit: *proci clypeus auro reſplendeſcebat, reliqvi omnes argento fulgebant: ſic profectus acceptus advenit. ſed ſponſalitiis peractis, fatis ipſa ceſſit, mœrorem pro dote ſummum, Andreæ redeunti domum, relinqvens.* colligo hinc, in nova tunc & nuper translata urbe, fuiſſe *Scholam*, illamq; non vulgarem, ſed *nobilium adoleſcentum*; ubi ſcilicet una cum literis, omnis generis nobilium exercitia, maxime circa militares res occupata, addiſcebantur. id infero ex eo; qvod hic Andreas domum ad nuptias profectus eſt, non ſane niſi adultus, & virtutis ſuæ conſcius, cum & talem virginem ambire ſuſtinuerit, qvæ egregios antea viros repudiaverit, & huic nupſit: cujus nobilitatem etiam ſervi, eqvi, & clypei ſatis evincunt. cum autem ab aliqva Hiſtoria non ſim in-

for-

formatus de tali Schola,& urbis tranſlatione, tempus eorum præſcribere neqveo: antiqvum vero hoc eſſe factum novi, qvoniam recentiora, & præſertim poſt ſeculum tertium decimum geſta, nobis ſunt tradita; Aboæ vero novitas, procul retro ab iis temporibus receſſerat, ignorata cunctis.

§. 30. An & *literarum ſtudiis*, iſtis temporibus ſua fuerit cultura & officina, ambigunt multi: plurimi negant, talia producentes ratiocinia: *nullum literarum in tota Finnia exſtare indicium;* cum tamen apud vicinos Sveogothos, id ex monumentis antiqviſſimis eruere ſciant. deinde, *nullam de ipſis Finnis, & ab iiſdem conſcriptam Hiſtoriam*, arguere barbariem eorum; & conſeqventer neglectum & contemtum literarum: deniqve, *nec a ſcriptoribus Svecis*, qvi converſionem Fennorum,& ad Sveciam acceſſionem narraverant, *qvidqvam de florentibus hic tunc artibus liberalibus nominari.* qvæ eqvidem ſuis non diffiteor ſuffulta eſſe rationibus. attamen, haud minora his confido, qvæ in adverſam me inclinant partem: nimirum ut a primis initiis rem explicem; *habuiſſe Svecos literarum elementa priuſqvam Latinos*;

a multis (a) prolixe probatum eſt: *illa vero adinventa a Cimmeriis* (b), totam Lappmarchiam & Bothniam incolentibus; *a quibus promontorium Boreale ultimum* Kimmers-Näs & Nortkin (c). *fuiſſe enim hominum ſeptentrionalium ultimos* (d): (ideoqve in proverbio: *Cimmeriæ tenebræ*; intelliguntur craſſiſſimæ; nec enim majores dantur, qvâ in ſeptentrione ultimo, ubi continuas ultra mentem tenebras habent) *& ſubtus arctον habitaſſe* (e); *ita ut parum diſtaret polus a Zenit eorum* (f): *atq; eſſe eoſdem, qvos nunc appellamus* Kimiboar/Kimilâiſet (g): atqve hos, partem Finniæ noſtræ conſtituere (b), non infans eſt qvi ignorat; unde etiam *ſub Finnia Cimbri collocantur* (i): *fuiſſe præterea Cimmerios Schytas* (k), *ſe in duas partes dividentes, qvarum una Sarmatis Aſianis obverſa, ad Caſpium uſque excurrit*; qvos haud facile qvis Finnos inficiatur, eſt enim Finlandia Schytiæ Europææ pars (l), & Scandia-

(a) *Joh. Magnus l. 1. c. 7. Ol. M. l. 1. c. 20. Bon. Vulcan. de lit. & ling. Get. Wex. l. 3. c. 3.* (b) *Atl. Rudb. b. 164.* (c) *Atl. Rudb. a. 527.* (d) *Ptolomæus.* (e) *Diodor. Sicul. l. 6.* (f) *Plutarch. in Mario.* (g) *Atl. Rudb. b. 610. & paſſim.* (h) *Laur. P. Goth. l. 1. c. 26. 27. 28.* (i) *Horn. in Atl. Rudb. a. 521.* (k) *Herod. l. 4. Niceph. Greg. Hiſt. Rom. l. 2.* (l) *Laur. Paul. l. 1. c. 26. Wid. Lum. Chr.*

diani omnes Schytæ (*a*); *alteram in Europam profectam, & omnẽ Oceani oram pervagatam, Sarmatarũ & Germanorũ sibi nomina vendicasse:* istos Svecos & Gothos existimo. qvæ dicta talẽ conclusionẽ formant; qvod *Cimmerii, qvorum propago, vel pars, æqve Finni atqve Gothi fuerant, literas invenerit; æq; etiam utriq; eisdem sunt gavisi.* appellatæ sunt eæ a Svecis Runor: nobis carmina Runoi vocantur, unde affinitas patet.

§. 31. Nunc examinabo causam defectus monumentorum; qvæ alia se mihi non offert; qvam qvod *abolitæ sint illæ literæ, post adscitam religionem Christianam, ut simul horrenda illa prisca idololatria exstirparetur,* ad exemplum Svecorum (*b*); qvi absqve dubio ejus negotii causæ administræ, nuper victores, has gentes, non ita pridem infensissimos hostes, non potuerunt non odisse: qvod comprobatur, ex vili illa conditione & *servitute ferme, qvam Finnis primum imposuerant* (*c*). sicut & Norwegorũ, postqvã Daniæ subjecti sunt, potentia, sub alieno sceptro declinavit (*d*). nec enim alias de duratura eorũ subjectione securi esse potuissent: sed postqvam

(*a*) *iidem & Verel. in not. ad Herwor. c 1.* (*b*) *Locc. Ant. Goth. l. 2. c. 14. Petr. Petrejus in Chron. Svet. p. 59. Wex. l. 3. c. 3.* (*c*) *idem l. 4. c. 11.* (*d*) *Horn. Orb. Pol. part. 3.*

po-

populi fidem exploraverant, ſocios eos fecere: atqve ex primo illo odio, eo accuratius gloriam horum extenuare, qvacunqve ratione qvirent, voluerunt, *non commodius ulciſcendo priores clades ſuas, qvam hoſtilis gentis*, & nunc victæ *vituperiis* (*a*) & extenuatione: atqve ſic ultima etiam monumenta excidiſſe: cujus rei non minimum argumentum erit, qvod ne unicum qvidem nomen hominis proprium Fennicum magis inveniatur, aliis lingvis illorum ſemper aliqvot ſervantibus: fuiſſe ſane & noſtratibus, nemo ſanus negabit. eadem cauſa eſſe poterit, qvod primis poſt converſionem ſeculis duobus, nihil ulli hiſtoriographi Sveci de Fennis, memoraverant: nec depreſſis tunc Finnis ille animus aut licentia fuerat. *poſtea vero conſcriptas fuiſſe Hiſtorias maxime ſtatuo*, ſed in archivo Finlandiæ, arce Cuſtoënſi, præcipua ſcripta interiiſſe (*b*). præter allata argumenta, *ratio etiam dictitat noſtris fuiſſe literas*; non potuerunt iis carere, cum vicini & interdum confœderati iis gloriarentur: nec tam fuiſſe ſtupidos, ut iis non uterentur, qvæ habere potuiſſent, etiam a ſe ipſis; *tam enim ſagacis ingenii ſunt ſeptentrionalis hujus plagæ ho-*

(*a*) *Jo. Lud. Goth. Arch. Coſm. de Mor. Sv.* (*b*) Ajant.

homines, ut quanquam neque Gothicas, neque Latinas literas unquam didicerint, sibi ipsis ex rerum figuris & instrumentis, alphabeta componant (a). commonstrat idem baculus Runicus, a quibusdam prolixe descriptus (*b*), & nostris diutissime usitatus; qui tamen post coalitionem cum Svecia, dici posset usu receptus; nec tamen de temporibus prioribus commode negari. cordato de singulis liberum esto judicium.

§. 32. Nunc ergo ad Christiana tempora descendam; quo in statu, *res literaria* iisdem fuerit incertus, usque præsens seculum: solum considerans, temporibus, tam insignium Doctrina & eminentia Episcoporum, *quorum duo Rectoris Magnifici munus Lutetiæ Parisiorum obierant, ut sunt (c) Sec. 14. Epist. 14. Johannes Petri, & Sec. 18. Ep. Olaus,* neqvisse humaniora studia esse inculta: sane, qvod literis gavisi fuerint, extra controversiam est. Qvi vero in artibus liberalibus progressus, hoc sint tempore, ex qvotidiana experientia, exteris qvoqve constat. Ingens, in *Schola publica* est puerorum numerus, 300 superans: præter *tot privatis præceptoribus utentes*; cum

(*a*) *Ol. M. l. 1. c. 20.* (*b*) *Kexl. Comp. Wex. l. 3. c. 4.*
(*c*) *Wex. l. 10. c. 11.*

cum ferme nullus ſit tam pauper urbicus, qvi non unum aut plures filios, literis incumbere faciat & ſcientiis imbui. Qvam egregia illis exercitia, & qvales ſucceſſus, ſiqvidem prolixum foret, mei, brevitati ſtudentis, inſtituti non eſt enarrare. Sufficiat, de ipſo Muſarum domicilio, *Academia* noſtra, dixiſſe: eſſe illam non inter minimas; ſi vel *excellentiam Docentium* ſpectaveris: aut *diſcentium diligentiam* obſervaveris & *frqventiam*; ſive etiam ſtudiorum, qvibus vacant, *ſublimitatem* atq; *florem*, malueris attendere: ſunt *Illi* nobis, breviter ut dicam, optimi, celeberrimi; & qvod præcipuum in eis reqviritur, claritudo ſcientiarum inſignis, imo maxima, qvæ ſe qvotidie in publici muneris occupationibus, aprico ſatis exponit, & egregii ab ipſis libri editi & conſcripti, aliaqve ingenii monumenta, plenis prædicant buccis. *iſtos*, numero DCC, ante luſtrum adfuiſſe compertum eſt; qvanqvam præterlapſi temporis caritas, eos prohibuerit in urbe vivere, ſed rus compulerat, ubi victum minori comparant: nunc autem, DEO laus, redeunte paulatim benedictione, denuo urbem inviſere cœperunt. qvanta ſit eorum diligentia, indies teſtatum faciunt; licet in

tanta

tanta freqventia, qvod nunqvam & nuſqvam exſpectandum, omnes boni non ſint, juxta proverbium noſtras: Seculainen Seuracunda. *Hæc* ad tantum faſtigium aſcenderant, ut dicere de iis liceat cum Bodino (*a*): *ſcientiarum vulnera, ab iis ipſis, a qvibus erant illata, ſanari.* verſantur enim in omni ſcibili; decꝫ eo, tam ſolide & accurate, ac alibi unqvam fieri poteſt, diſputant: qvamvis his omnibus ogganniant exteri invidi, & nihil æqvi, de imperii Svetici membris judicantes, exiſtimando, *ſuæ demtum gloriæ, qvicqvid ceſſiſſet alienæ* (*b*). Qvi partium ſtudio non ſunt affecti, pervideant, num vera ſunt iſta.

§. 33. *Lingva*, Aboæ, qvanqvam & Svecica in uſu ſit, vernacula tamen eſt cum toto Ducatu communis, a Finlandia, Finnica dicta, ipſi ſibi Suomenkieli. qvam cardinalem eſſe, ſupra (*c*) probatum eſt: nec vetat, ni probat idem, inſignis illa, in ſuffixis & affixis, conjugationibus & aliis, cum Ebræa convenientia (*d*), & in vocib9 cũ Græca. nunqvam eam reformatam audivi, ſed eandem ſemper rerentam fuiſſe: niſi qvod dialecti-

M bus

(*a*) *Meth. Hiſt. c. 12. de Goth.* (*b*) *Curt. l. 6. c. 1.* (*d*) *C. 2. §. 2.* (*e*) *Diſputatum eſt de eadhic a Anno 1697 in Novemb.*

bus variet innummeris. qvarum puriſſima, meo judicio, eſt ea, qvæ in parœciis Loima & Hwittis viget: qvibuſdam Tavaſtenſis, aliis alia placet. proprium ei eſt, nec aliis commune, nullum habere *genus*: & euphonicum qvendam *accentum*, in omnis, qvotcunqve ſyllabarũ, vocis prima, etiamſi ſeqventes præterea tonicũ admittant: plures etiam, in caſibus, pro ratione articuli, vel præpoſitionum, *terminationes*. *Literæ* eædem cum Svecis & Germanis, præter Ω/ qvod Fenni non agnoſcunt; & Ƒ, ſolum in vocibus ex Svecica derivatis, uſitatum. qvindecim ergo puræ Fennicæ ſunt *Conſonantes*: b/ c/ d/ g/ h/ k/ l/ m/ n/ p/ r/ ſ/ t/ x/ z. *Vocales* octo: a/ e/ i/ o/ u/ y/ å/ ö. *Diphtongi ſedecim*: ai/ au/ ei/ eu/ ie/ iu/ oi/ ou/ ui/ uo/ åi/ åy/ öi/ öy/ yi/ yö. *literæ* b/ d/ g/ in principio vocum non reperiuntur; nec ſæpe duæ conſonæ. peculiarem qvoqve, & nulli alii fermonis generi notam, *pronuntiationem* ſibi vendicant literæ dz vel tz conjunctim; aliis nationibus valde difficilem & ferme impoſſibilem enunciatu, niſi aliqvid temporis impendant: qvam nos efficimus, adjungendo ſuperioribus dentibus lingvæ extremum, medium vero palato, addito deinde

inde flatu. *negatio* præpoſita verbis, verbum eſt, & conjugatur; *verbum* vero ſeqvens, perſonas amittit. nullam qvieſcentem patitur literam; qvod tamen in aliis plerisqve lingvis uſu venit. plura de hoc idiomate cognoſcere volens, adeat Grammaticos (*a*). peculiaris hujus lingvæ eſt *poëſis*: ubi præter *Lamdaiſmum*, atqve ſyllabas in qvolibet verſu octo, etiam elegantia vocum attenditur, & vocalium convenientia: acceſſit his temporibus *rhythmus*. illam artem non doctiſſimi alias magis callent, qvam ruſtici; qvibus, ut de Arcadibus traditur (*b*), ingenitum eſt, de qvalibet materia, in inſtanti, carmina canere elegantiſſima: qvod peregrino qvidem creditu impoſſibile eſſe poterit; at nos toties experti novimus, apud noſtros præſertim, *naſci Poëtas, non fieri.*

§. 34. *Cum nulla gens tam fera & immanſveta ſit, qvæ Deum, etſi qvalem ignoret, habendum tamen ſciat* (*c*); *ſic etjam* neqvivere majores noſtri non eſſe imbuti aliqva ſummæ poteſtatis divinæ reverentia, qvæ *religionis* venit nomine. modũ tamen hujus cultus, & objectum

(*a*) *Inſtit. Ling. Finn. D. Æſchilli Petræi. Hodeg. Finn. Martinii. Wex. c. 10. l. 3.* (*b*) *Phil. Sidney. Arc. l. 1. c. 6. Virg. Ecl. 10. v. 32. 33.* (*c*) *Cic. l. 1. Tuſc. qv.*

ctum invenire & luci dare, non minimus erit labor; cum & hoc aperte, ex nullis habeatur teſtimoniis ſcriptorum. verum enim vero, cum digniſſima, ut probavi (*a*), ſit ſententia, Magogum nepotem Noachi, primum exſtitiſſe noſtræ gentis ſatorem; haud difficulter, ſincero animo perpendenti perſpicuum fiet, illum ſuosqve comites, optime ſane a patre & avo, *qvi Theologiam & ſacros ritus humanum genus edocuerat* (*b*), in veri DEI recto cultu fuiſſe inſtructos: adeoqve veram, hic primum, reliqviſſe religionem: qvam, primo vel altero ſeculo, non fuiſſe mutatam, pietas credere juber: ſubſeqventibus autem temporibus, inconſtantes mortalium animi, tam hic, qvam alibi, in pejus vergere cœperunt, & ex importuno tædio illius inviſibilis DEI, ſibi ipſimet formare palpabilem. imprimis qvidem, ut exiſtimo, ea intentione, ut tale retinerent ſymbolum, ne ex memoria laberetur verus ille, cum ſenſibus non eſſet obvius; donec iſtum deinde creatum creatorem, increato oblivioni tradito, pro vero venditare, & ſumma veneratione proſeqvi, ordirentur. qvem, ex priſtino, ſanctiſſimi Numinis nomine, Jumala vocatum, haud dubi-

(*a*) *hoc cap. §. 4.* (*b*) *ap. Wex. l. 14. cap. 1 Beroſ. Cal.*

dubito; eundemq; esse, ab antiqvis celebratum Biarmorum Deastrum, nobis ostendit, cum, dictum nomen vere Finnicum & adhuc durans, tum, qvod & sint Biarmi Finni (*a*). qvod in Historia dicatur, *emporium juxta templum prædicti DEI exstitisse*, & urbem aliqvam in Finlandia fuisse, ne minimum qvidem vestigium appareat, præter nostram Aboam; haud inconvenienter illud tanum, hic prope Aboam, vel in ipsa urbe fuisse locatum, concludo: præsertim, cum dicatur nominatis in locis, *fluvio ad urbem vectos illos advenas*. nec moror, fluvio ibi assignari *nomen* Wieni; qvod postea facile immutatum esse potest: ut nihil usitatius sit, qvam nomina regionum, urbium, fluviorum &c. variari, corrumpi & mutari: sit exemplo eadem Biarmia, qvod nomen nunc plane periit, nec ulli loco magis aptum hunc Jumala/ eundem esse, qvi a Sveogothis sub nomine Thor cultus fuit, significat sacrificiorū similitudo; & qvod appelletur (*b*) Thor *DEUS Finnorum*. præterea, qvod *sub nomine* Thor/ *a Svecis, verus imprimis Deus fuerit adoratus* (*c*): ut modo etiam, de nostratium Jumala/ probatum est: nam

(*a*) *Chron. Norw. c. 21. Bur. p. m. 41.* (*b*) *cit. l.*
(*d*) *D.* Bångz *Hist. Eccles. Sveciæ.*

nam hæc vox Fennice DEUM, ista Svetice (*a*) denotat.

§. 35. Forma cultus eorum hæc fuit: *Ter qvot annis, stata sacra celebrarunt, ingentibq convivijs: scyphis Ethnico ritu benedixerunt: boves & equos immolarunt; sangvine sedilia inunxerunt. autumno, ut tolerabilem hyemem experirentur; media bruma atqve æstate, tum pro felici annona, tũ pro pace obtulerunt. item: excelsã habuerunt statuã, manu factam, intusqve excavatam, scamno insistentem; & malleum manu tenentem; cui indies cibum ingesserunt, hanc ad cultum, rustici in apricum portarunt, auro & argento ornatam in medio collocarunt, eiqve flexis poplitibus & corporis inclinatione venerationem exhibuerunt. hujusmodi qvoqve statuas, in deserto sub ingentibus saxis reposuerunt, & juxta thecam incantatoriam; ex qva aperta ingentes muscæ cæruleæ egrediebantur. thecas tales singulæ familiæ habuerunt; & in hæreditate acceperunt* (*b*). peculiaria qvoq, in qvibusdam Finniæ regionibus numina, ab incolis sibi acqvisivisse obseqviũ, observatũ est(*c*). ut a Careliis Rongotheus &c. Tavastiis Turisas/ &c. ab aliisqve alia. sed ista & minus celebria, & cele-

(*a*) *juxta eundem lib. 6. c. 19.* (*b*) *Chron. Norw. Wex. l. 10. c. 12.* (*c*) *ab Sigfr. Ar. Forsio. Hist. Eccl. Sv.* Bång. *Wex. l. 10. c. 2.*

ut opinor, Aboæ exiſtimatione caſſa, ſilentio præterire, brevitati litans, conſultum duxi.

§. 36. Immanis illa idololatria, majores noſtros, in avernali caligine diu detinuit, uſqve A. ſalutis reparatæ 1151: dum opera Erici 9 ſeu Sancti, ut prius dictum (*a*), & Epiſcopi Henrici Sancti Angli, *ad cognitionem Chriſti Salvatoris*, pervenerunt Aboënſes noſtri, cum tota Finlandia ſtricte ſic dicta: nam ſub Erico XI Tavaſtia demum (*b*), & deinceps aliæ nationes Finnicæ converſæ ſunt. ſed illa (proh dolor) cognitio, obfuſcata erat papalium miſſarum nebulis, qvæ cum ſanctorum invocationis nube, ipſum mitiſſimum ſplendidiſſimumqve *juſtitiæ ſolem*, e hominum animis penitus abſtulerunt: donec (in æternum DEO laus) diſcuſſis tenebris, rediret A. 1528, opera Spiritus Sancti, inſtrumentum ſuum aptiſſimum, Guſtavum 1, Regem beatiſſimum, illuminantis. ex qvo, infucata vera *religio Evangelica*, invariata ſemper manſit. cujus præcipuam curam, piiſſimus Magiſtratus ſummus, in toto SveciæRegno, ſemper geſſerat; qvod tot ſevera edicta, de veræ religionis ſincero amore, perhibent, & unanimi omnium regni ſtatuum conſenſu, re-

(*a*) *c.2.§.9.* (*b*) *Locc. anı: Sv.l 3.c.ult: Wex.l.9.c.108.*

renovata unio hæreditaria (*a*) declarat: *nemini, alius religionis, in hoc regno licere commorari.* qvod tamen nunc sic immutatum est; ut liceat qvidem hic & heterodoxis habitare; at hac cautione, ut nemini perversam suam opinionem tentent ingerere, sed suos qvoqve liberos, teneantur, nostræ religionis præceptoribus informandos dare, & eadem nobiscum doctrina imbuendos (*b*). ex qva tamen lege, Ingriam habitantes Moscovitæ, exemti sunt. adhæc, veræ pietatis Zelum, tam apud nos, qvam totum imperium, arguit *concilium* illud magnum *Upsaliæ* habitum A. 1593: & *Jubilæus*, in felicem ejusdem memoriam, exacto seculo, cum gratiarum actionibus pro divina illuminatione peractus. Qvotañis qvoqꝫ, a tempore Gustavi Primi, & A. 1544, edicti fuerant a Regibus nostris, tres solennes *dies precationum*, donec A. 1676 qvartus a glorioſæ Memoriæ Rege CAROLO XI adjectus sit, qvam sanctissime obeundi. nec minimum momentũ, veræ pierati afferunt, ferme qvotannis hic usitatæ *Synodi*; in qvibus, totius propediœceseos Cler⁹ convenire solet, ibiqꝫ disputando & aliis exercitiis, se in vero DEI cultu confirmant; consultantqꝫ, qvib⁹ mediis

(*a*) *Norcopiæ A. 1604 facta*; §. 6. (*b*) *Lex Eccl.* c. 1. §. 5.

diis idem ſemper promoveri poſſit. Accedit annua *viſitatio Præpoſitorum*, in unaqvaq; Eccleſia; & *Epiſcopi*, poſt triennium: præter ipſorum Paſtorum, omnibus Sabbathis inſtitutum *examen*, cum ſuis auditoribus, tam ruri, qvam in urbe. qvapropter etiam, ut pauci ex juventute agreſti, ſic ferme nullus in urbe invenitur, qvi literas vernaculas non addidicerit. tenetur inſuper qvilibet, vel Sacra Synaxi uſurus, vel conjugium initurus, ſecundum Lutheri Catechiſmum, qvem memoriter calleat, ſuæ ſalutis rationem reddere. peraguntur porro *Sacra*, *in Templo Cathedrali*, *Finnice & Svetice*, alternis vicibus: duabus nimirum utriusqve lingvæ concionibus, diebus Dominicis: diebus Martis & Jovis etiam Fennice; Mercurii autem & Veneris Svetice; reliqvis omnibus, fuſis mane utraq; lingva precibus, a Paſtore & Sacellanis utriuſq; Eccleſiæ: ſed & ante annos præter propter 70 vel 80, in eo loco, ubi jam Bibliotheca Academiæ eſt repoſita, Conciones Germanicas habitas fuiſſe, pro certo conſtat. ad *arcem*, & ad *templum D. Michaëlis*, ſuus utrobiqve eſt Paſtor. qvo fit, ut *pietatis ſtudium* hic (laus clementiſſimo Numini) magis qvam ullibi, efflorеſcit; qvanqvam id

nunqvam ad ſufficiens faſtigium, inter perverſos mortales qveat aſcēdere, nec ulla qvāvis ſeveriſſima lege, improbis injungi. ex ea tamen diligentia, qvæ iis rebus, hic, qvantū poſſibile eſt, maxima, adhibetur, apparet cōmode in nos derivari, ex DEI gratia, divinum illud oraculum (qvod Academiæ noſtræ ſigillum habet) EX AQVILONE & MARI CONGREGAVIT EOS (*a*): & alterum: IN SEPTENTRIONE REQVIESCET SPIRITUS MEUS (*b*). Qvem in æternum, ſuper nobis, Clementiſſimus Pater reqvieſcere ſinat.

§. 37. Atqve ut ex veræ religionis cultu, & divinorum præceptorum obſervatione, *virtutes & boni mores*, originem habent; ita ex eorundem neglectu, vitia homines ocupant, & mores omnes pravi, ex ea radice propullulant. qvare de noſtræ gentis, adeoqꝫ & Aboæ incolarum moribus, nunc, ultimo loco, paucis agam: qvamqvam ſpecialiter de Aboënſium priſtinis moribus nihil habeam, & exigua prorſus etiam de Finnis, in univerſum inveniantur tradita; tamen, qvod de his accepi, etiam illis, utpote ejuſdem nationis, convenire, haud dubito; obſervato ſic hodie illud procedere. per ſingulas igitur virtu-

(*a*) *Pſ. 107. v. 3.* (*b*) *Zach. 6. 8.*

virtutes ambulando, qvæ illis applicari poſſunt, de iiſdẽ teſtimonia, perſpiciã. *Pietatem & juſtitiam*, Innuunt iſta: *ſecuri ſunt adverſus homines Finni, ſecuri adverſus Deos, rem difficilimam aſſecuti, qvod ipſis nec voto opus ſit* (*a*). qvæ enim illa ſecuritas adverſus Deos? niſi qvod ob pietatem & juſtitiam, nullam ab ipſis pœnam metuant. par eſt; qvod dicantur *Cimmerii mortalium omnium juſtiſſimi* (*b*): qvorum progeniem Finnos eſſe monſtravi (*c*). *& boreales hi injurias non inferre ſveti* (*d*). inſignis eorum *Fortitudo*, abunde oſtenſa eſt in prioribus (*e*). *Manſveti ſunt Fenni mitiſſimi, Scanziæ cultoribus omnibus mitiores* (*f*). *nulla illis gens tardior ad iram, nec acrior ad vindictam* (*g*). *ſunt iracundi & cito vindicantes, poſteaqve placabiles* (*h*). *ut omnes Hyperborei Hoſpitalitate inſignes* (*i*); ita præcipue etiam *Finni ſunt Liberales* (*k*): adeo ut uberioribus annis, totam pe-

(*a*) *Tacitus de Germania.* (*b*) *Homerus apud Rudb. in Atlant. a* 813. (*c*) §. *hujus cap.* 30. (*d*) *Barcl. Icon anim c.* 15. (*e*) §. *h. c.* 18. *&* 21. (*f*) *Jornandes de Goth:* (*g*) *Joh. M. L.* 7. *c.* 7. (*h*) *Wex: L.* 4. *c.* 5. (*i*) *Ad: Brem: And. Bur. Phil. Hon: Geogr. Croix. part.* 2. *c.* 8. (*k*) *Ol. M. l.* 4. *c. ult. Joh. Ad. Olearius itinerar. Perſic: Wex. lib.* 4. *cap.* 5. *Ziegl: in ſua Scondia.*

pene regionem, qvis peragrare potuisset, absqve minimi nummi expensis, pro suo cibo vel eqvi pabulo. unde etiam Suomenmaa dicta est a Suominen: qvæ vox *favorem* erga qvolvis, & *hospitalitatem* significat. *Frugales* & *Patientes* sunt, & *honesta paupertate invicti* (a).

Non Fennis hoc sole dies, non ducere noctes
Est labor, aut duram glaciem donasse qvieti,
Aut membris pressisse nivem. gens mollior ostro
Et pluma meliore cubet; non pelle ferina,
Tomento non Fennus eget. nunc simplice victu
Propulsanda fames, nunc restat flumine puro
Restinguenda sitis (b). & mox:

- - - - edocta metuenda pati

qvanqvam nec opes, ad victum necessariæ desint; sed sic se gerere possunt, si opus est: namqve,

Durum a stirpe genus: natos ad flumina primum
Deferimus, sævoqve gelu duramus & undis.
At patiens operum, parvoqve assueta juventus,
Aut rastris terram domat, aut qvatit oppida bello (c).

Ve-

(a) *Heinsii paneg. ad Gust. Ad. p. 25.* (b) *Pierius Winsem: in Paneg. ad eundem. prose Heins. eadem*
(c) *Virgil. Æneid. l. 9. vers. 603. & seqq.*

Veraces sunt & *Fidi* (*a*): *nec datæ dextræ fidem violant* (*b*): præcipue *fide in Reges laudandi* (*c*): & *unius obedientia invicti* (*d*). imo sic gens hæc

In Regem defixa suum, quo verteret arma,
Unum prona sequi, seu certa in fata ruendum,
seu virtus quærenda foret (*e*). - - -

sunt item *Humani*, & *morum elegantia laudabiles* (*f*). *homines laboriosi* (*g*) & *impigri a labore non abhorrentes* (*h*). *idonei ad quæsvis scientias* (*i*), *non tantum mechanicas disciplinas, & artes, sed etiam speculationes, & idiomata quæque* (*k*). *linguarum, artium & scientiarum capacissimi, valdeque acuti, ut in his nulla gens magis excelleret; nisi pluribus intenti, in singulis impedirentur* (*l*). qvod vitium virtute temperare jam norunt; utinã similiter abjicerent plerique, abjectã illã *exterorum admirationem, nimium privati commodi studium, & sui ipsius contemtum* (*m*); accresceret continuo existimatio, dummodo eam ipsi, aliqvatenus sibi attribuere vellent, nam *tanti eris aliis, qvanti tibi fueris.* dictorum omni-

(*a*) *Wex. l. 4. c. 5. Croix. Geogr. p. 2. c. 8.* (*b*) *Barcl. Ic: an. c. 15.* (*c*) *Wex. l. 4. c. 6.* (*d*) *Heinf. cit. loc.* (*e*) *Pier. Winf.* (*f*) *Wex. cit. loc.* (*g*) *Narf: in Poëm. misc.* (*h*) *Zeill. p. 29. Bur. p. 55.* (*i*) *Bur. tabul. orbis arctoi. & Ol. M. loc. innum.* (*k*) *Hon. de st. Sv. c. 6.* (*l*) *Wex: locis allatis.* (*m*) *ibidem.*

mnium epitome esto: *non, ut cæteri ubiqve, nummo, sed virtute, & cætera, & hunc, parant Finni (a).* & *sapientiam, ut Gothis antiqvissimis præcepta, ita Finnis & Sveonibus natura dictat (b).*

§. 38. Hæc erant, qvæ de prolixa hac materia, angustiæ harum pagellarum, ex brevi tenuis judicii mensura, includi potuere: qvamobrem, qvos hic, benigne Lector, nævos & defectus observas, multos certe agnosco, censura mitiori protege; ut ea facilitate tua, etiam plures, qvibus validior sapientia animus est, ad celebrandam patriam nostram instigentur. qva spe alacris, his, divino auxilio, qvalitercunqve peractis, lassam tollo de tabula manum.

(a) Dan: Heinsi: paneg: ad Gust: Magn: p. m. 26.
(b) idem p: 16.

SOLI DEO GLORIA!

Mieli-

Sen Cunnioitettawan ja Hywin Oppenen/

Her DANIEL JUSLENIUXEN/

Merkillisen Työn ylitzen.

Joseo johduis järkeheni/
päädyis parast pähähä
Totta täsä toimitaisin/ (ni:
Sanat selwät sowitaisin/
Hanhē höyhönd hälytäisin/
Curjen kynä culjetaisin/
Kijtoxexi cuulu culdain/
Miesten mennein poween
muldain:
Jotca juonet/jälken jääneill/
Wanhain/ wetä woitox wä-
leill:
Tämä muista Ruomalaisi/
Tomen totta Saxalaisi/
Ettei Soimu sawutaisi/
Cateen kieli cadotaisi
Nime näiden: kijtos callis
Lijoing' ombi nijllen aldis/
Jotca Omain Isäin Me-
noi/
Tiedox teke xojmi Tegoj/
Wieran Silmät sillä täytta
Että codon kelwox näyttä.
Tämän tiesi toimellinen/
Taitawainen TANELI-
NEN/
Uron Uljan caunis Cuopoi/
Ey tahd' Taatan Tawoist
luopu/
Walwo wircans wiriästi/
Kijstas culke kijndiästi/
Ahnest awuin awaroita
Tutkistele tawaroita/
Wijsaun wilia pyrki pyytä;
Ey tät' toimit ilman syytä:
Tästä toiwo Cuñian cuulla/
Näimbä kelpa cuñian tulla.
Etteik' olis oudommaisin/
Mais Mies omis muuca-
laisin: (sta
Laiscain luocast sentähn sui-
idzens/ Isän maata muista/
Kijtoxell' cuing' sitä coh-
dais/
Laitoxet sen laitta mahdais.
Eipä sopin soweliammast/
Millän tawal taitawam̄ast/
Tehdä taitons Tawaroita
Tiettäwäx/ cuin haparoita
Pyysi pitkäld' Suomen
Saaren
Mennet Menot/ awuin
Caaren/ J-

[illegible]	[illegible]
Saalin/ sadon/ seká Säädyt;	Cauppaa kelpa/ aittoi táyt-
Liioiteng' tás' työsäns luista	Embä ennät eritellä/ (tä.
Kätens' cansa kynäns' suista/	Mitä mahta mainiskella/
Kirjottamā Turun Tuwist	Tuttu tämä taitawainen/
Caduist' cowist'/ cansa cu-	Nuhtetoinen Nuorucainen/
jist'/	Cuuluis' Caupung' kijtoxe-
Kircon muista/ mingä werta	xes
Muis'ey maisa monda kerta	Cauppa kylä Cunniaxes.
Hawait' saada/ seká selwän	Sijs sá hänel kijtost lupa/
Oikiā Opin/ Luojall' kelwan'	Johong joutu Turun Tu-
Linnan lujan/ Muurit/	pan/
Wallit/	Löyt' ett lem̄en joca Miehen/
Tornit/ Krawit/ Huonet	Corkian/ halwan/ suuren/
callit:	pienen/
Näyttä wielä Wijsaun	Suo myös sitä Suomi
Waja/	suuri:
Meistē nuortē Mieli Maja:	Josco jouduis julki juuri/
Kehu cocoo caunein kirjain/	KIJTTÄJÄ kijtettä-
Jotca woitox wäändy wir-	Miehexi merkillisexi. (wäxi/
jäin:	Mä myös welast weljellisest/
Oikiun ohjat Turun parras	Toiwon totta mielellisest/
Näyttä/ cuinga Hurscas/	Että Cunnias cohta cas-
harras	wais/
Wääryn wäldös/ wicain	Kijtoxes myös määrät pai-
wastus/	suis!
Nijs' on/ ettei coscan astuis/	Sieluin Salijn wijmein
Wäkiwalda köyhän cotoon;	wäännny;
Näit' meill' Jumal' wieläk'	Cus' ei Cunnias coscan
suocon!	käännny!

Sic cum Fennis, Fenno, ipse Fennus,
Fennice gratulari studuit

JO. POLVIANDER.

של הדיוט וקדמונו הוא פעול עד
אם תמצא והיונו אמתי· כביכול
כה סדר טבע אל יחסר את־מתמיד
כי אם כדי שיתן לו את סנטרות טוב תחת
השתדלות· כזה עובר האדמה יקח את־
קציר כורם את ענבים ובחור את־
תלמוד והדר: זה נסית אל משיב כי בעצביך
אחרון בהויא הגיחות את־פלפול הזר־
פעול ער תמיד וכול יהיה מוכן לטובך ולתועלתך:

למלואת שאילה
אל משיב כתב
JOHANNES Wäng.

כ Aliud:

Ἐπὶ ἐνετείλω μοι, σύγχαρμά τί σι γεγραφειν ἀγαπητὲ Διδάσκαλε, τὸ καὶ τὸ ὀφείλημά μι ἤτηκεν, ὐκ ἐτόλμων ἔξαρνος εἶναι, κάιτοιγε δὲ μὴ ἡ ἀπαλή μι ἡλικία καλῶς τῦτο καὶ καλ' ἐυχὴν ὐκ ἔστι δυνα-

μενη τοιειν, ομως δε ταυτη τη ευχη καλην μου φρένα δηλώσω, ἐκ καρδίας δεόμενος Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἵνα πάντα σόι ποιῇ ἐυτυχεῖν, ὅπως ποτὲ φέρηται εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, τὸ τῆς πατρίδος ὠφέλημα, καὶ ἰδιόν σου κῦδος τὲ καὶ κόσμον.

οὕτως πιστοτάτῳ αὐτοῦ Διδασκάλῳ
συγχάιρειν ἤθελεν

ERICUS PROCOPOEUS.